

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Sporen van ontginning langs de weg

Eindrapport van een toevalsvondst
aan het Sint-Pietersplein te Kwerps (Kortenbergh)

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Sporen van ontginning langs de weg.
Eindrapport van een toevalsvondst aan het Sint-Pietersplein te Kwerps
(Kortenbergh).

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 363

AUTEUR

Jeska Pepermans

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht op het sporenvlak vanuit het zuidoosten.
Copyright INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed, foto: INDAR BV

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/CGDG7125>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/225

////////////////////////////////////

SPOREN VAN ONTGINNING LANGS DE WEG

Eindrapport van een toevalsvondst aan
het Sint-Pietersplein te Kwerps
(Kortenbergh)

////////////////////////////////////

JESKA PEPERMANS

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	6
2	INLEIDING.....	7
3	METHODIEK	8
4	LANDSCHAP EN BODEMOPBOUW	12
4.1	TOPOGRAFIE, HOOGTELIKKING EN HYDROGRAFISCHE SITUERING	12
4.2	GEOLOGISCHE SITUERING.....	15
4.2.1	PALEOGEEN EN NEOGEEN (TERTIAIR).....	15
4.2.2	QUARTAIR	15
4.2.3	BODEMKAART EN AANGETROFFEN BODEMOPBOUW.....	17
5	HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE	20
5.1	HISTORISCHE BRONNEN.....	20
5.2	CARTOGRAFISCHE BRONNEN.....	20
6	ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	26
6.1	CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS.....	26
6.2	ARCHEOLOGIENOTA'S, NOTA'S EN EINDVERSLAGEN	28
7	ASSESSMENTRAPPORT VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	31
7.1	INLEIDING.....	31
7.2	SPOREN EN STRUCTUREN	31
7.3	VONDSTEN EN STALEN.....	37
7.4	BESLUIT	38
7.4.1	DATERING EN INTERPRETATIE	38
7.4.2	KENNISVERMEERDERINGSPOTENTIEEL EN AANBEVELINGEN	39
7.4.3	GEMOTIVEERD VOORSTEL VOOR HET BEWAREN VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE	39
8	BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	40
8.1	INLEIDING.....	40
8.2	ONTGINNINGEN UIT DE NIEUWE TIJD	44
8.2.1	KUILEN	44
8.3	EEN WEG UIT DE NIEUWE – NIEUWSTE TIJD	55
9	SYNTHESE.....	58
9.1	ALGEMEEN	58
9.2	KENNISVERMEERDERINGSPOTENTIEEL EN AANBEVELINGEN	58
10	LIJST MET FIGUREN	59
11	PLANNENLIJST	61
12	BIBLIOGRAFIE	62

12.1 LITERATUUR 62

12.2 WEBSITES 62

13 BIJLAGEN 63

(Kortenbergh Sint-Pietersplein 8)

Terreinwerk	Jeska Pepermans Celine de Ruiter Margo Van Steenlandt Bart Beyers
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Jeska Pepermans, Margo Van Steenlandt
Tekenwerk en plannen	Jeska Pepermans, Margo Van Steenlandt
Fotografie terrein en vondsten	Jeska Pepermans, Celine de Ruiter, Margo Van Steenlandt, Bart Beyers
Rapportage	Jeska Pepermans

2025

2 INLEIDING

Na het opbreken van de wegenis ten noordoosten van het Sint-Pietersplein te Kwerps (Erps-Kwerps, Kortenberg) werden archeologische sporen waargenomen. In het kader van de omgevingsvergunningsaanvraag van deze werken werd voor een ruimer geheel, waar de onderzoekszone deel van uit maakt, een bureaustudie opgesteld met ID 23788 en projectcode 2022E110.¹ Uit deze archeologienota volgde een advies voor verdere vooronderzoeken, echter de huidige onderzoekszone valt buiten de advieszones en werd vrijgegeven. Hiertoe werden in deze zone dan ook de werken opgestart. Tijdens deze werken (fig. 1) is gebleken dat de voormalige riolering onmogelijk behouden kon blijven en diende deze vervangen te worden. Deze wijziging was niet vergunningsplichtig, gezien het ging om het heraanleggen van riolering binnen een bestaand gabarit. Deze riolering diende wel dieper uitgegraven te worden. Daarnaast bleek bij het verwijderen van de bestrating dat zich hier rechtstreeks onder een archeologisch relevant niveau bevond met grondsporen dat verstoord ging worden door de geplande werkzaamheden. Van deze sporen werd een vondstmelding gedaan op 21 augustus 2024. Tijdens de terreinevaluatie op 28 augustus door het agentschap Onroerend Erfgoed werd in overleg met de bouwheer beslist dat een onderzoek, met name een archeologische opgraving zich opdrong. De toelating voor de uitvoering van toevalsvondstdossier 191563 werd verkregen op 28 augustus 2024. Voor het uitvoeren van de opgraving is de opdracht verleend aan J. Verrijckt BV (nu INDAR BV).

Ten aanzien van de toestand op het moment dat de toevalsvondst werd gedaan, zou na de archeologische opgraving nog slechts 20 cm verder worden verdiept in functie van nieuwe wegenis en parkings. Tevens worden er enkele nutsaansluitingen naar de huizen ten noorden voorzien.

Figuur 1 Uitsnede van inplantingsplan toekomstige dorpsontwikkeling.²

¹ Van Eyck & Verrijckt 2022.

² Plan aangeleverd door de bouwheer.

3 METHODIEK

Het veldwerk werd uitgevoerd door J. Verrijckt BV (nu INDAR BV) op 29-30 augustus en 2 september 2024, onder leiding van erkend archeologe Jeska Pepermans. Tijdens het veldwerk bleek het al snel te gaan om diepe, omvangrijke kuilen. Het volledig afwerken van al deze kuilen zou dan ook een aanzienlijke impact hebben de stabiliteit van de grond voor de nieuwe wegnis, evenals eventuele toekomstige verzakkingen. Na het maken van diverse coupes waaruit bleek dat het vondstmateriaal beperkt bleef en het steeds leek te gaan om gelijkaardige kuilen, werd geopteerd om de meest omvangrijke sporen niet verder af te werken. Verder werden de bepalingen van de Code van Goede Praktijk gevolgd. De kraan en kraanman werden aangeleverd door Van Eycken Trans BV. Er werd gewerkt met een 14-tons rupskraan met een gladde graafbak van 1,8 m. Alle diepe coupes en afgewerkte sporen werden na afloop van de opgraving verdicht met behulp van een verdichtingswiel.

Door de werken die reeds waren uitgevoerd, was het archeologisch niveau reeds aan het oppervlak komen te liggen voorafgaand de opgraving. Hierdoor bestond het graafwerk en de aanleg van het vlak voornamelijk uit het opschonen van het archeologisch vlak en het verwijderen van de aanwezige grondhopen.

De aangetroffen sporen werden ingekrast in het vlak, gefotografeerd en nadien ingemeten met GPS. Na controle van de veldplannen werden de sporen geregistreerd. Grondsporen werden indien mogelijk manueel gecoupeerd, gefotografeerd, ingetekend op schaal 1:20 en uitvoerig beschreven. De grote kuilen werden machinaal gecoupeerd gezien ze weinig vondstmateriaal bevatten en het allicht ging om ontginningskuilen. Dit bleek kostenbatengewijs de meest efficiënte methode om deze sporen op te graven. Na de registratie werden alle grondsporen afgewerkt, tenzij deze te omvangrijk werden en zouden zorgen voor een te groot oppervlak aan onstabiele grond, zoals boven omschreven. Hierbij werden eventuele vondsten verder verzameld. Vondsten werden per spoor en eventueel per laag ingezameld. Er werd tevens intensief gezocht met een metaaldetector door het archeologisch team.

Voor het aardkundig gedeelte van het onderzoek werden profielen opgeschaafd, gefotografeerd en ingetekend op schaal 1:20. Ze werden uitvoerig beschreven per (sub)horizont. De profielen werden op het maaiveld ingemeten met XYZ-coördinaten (Lambert 1972).

Tot slot werd na het veldwerk de verzamelde data gedigitaliseerd in vondsten- en sporenlijsten en werd de ingemeten GPS-data verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk plan.

In totaal werd er een oppervlakte van ca. 851 m² onderzocht. Hieraan werd één werkputnummer uitgedeeld (fig. 2 – fig. 5).

Figuur 2 Onderzoekszone (tevens werkput 1) weergegeven op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 5 Overzichtsfoto van de aangelegde werkput van zuidwest naar noordoost. (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

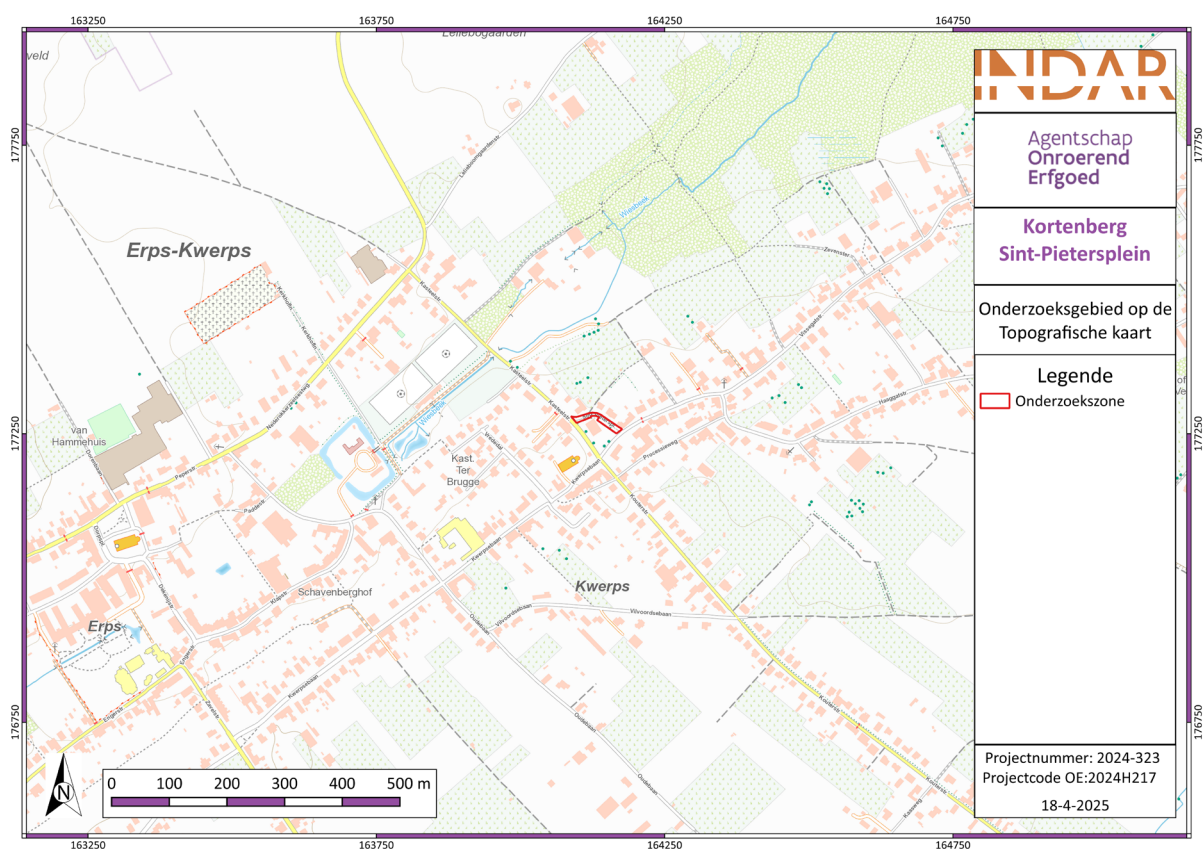

4 LANDSCHAP EN BODEMOPBOUW

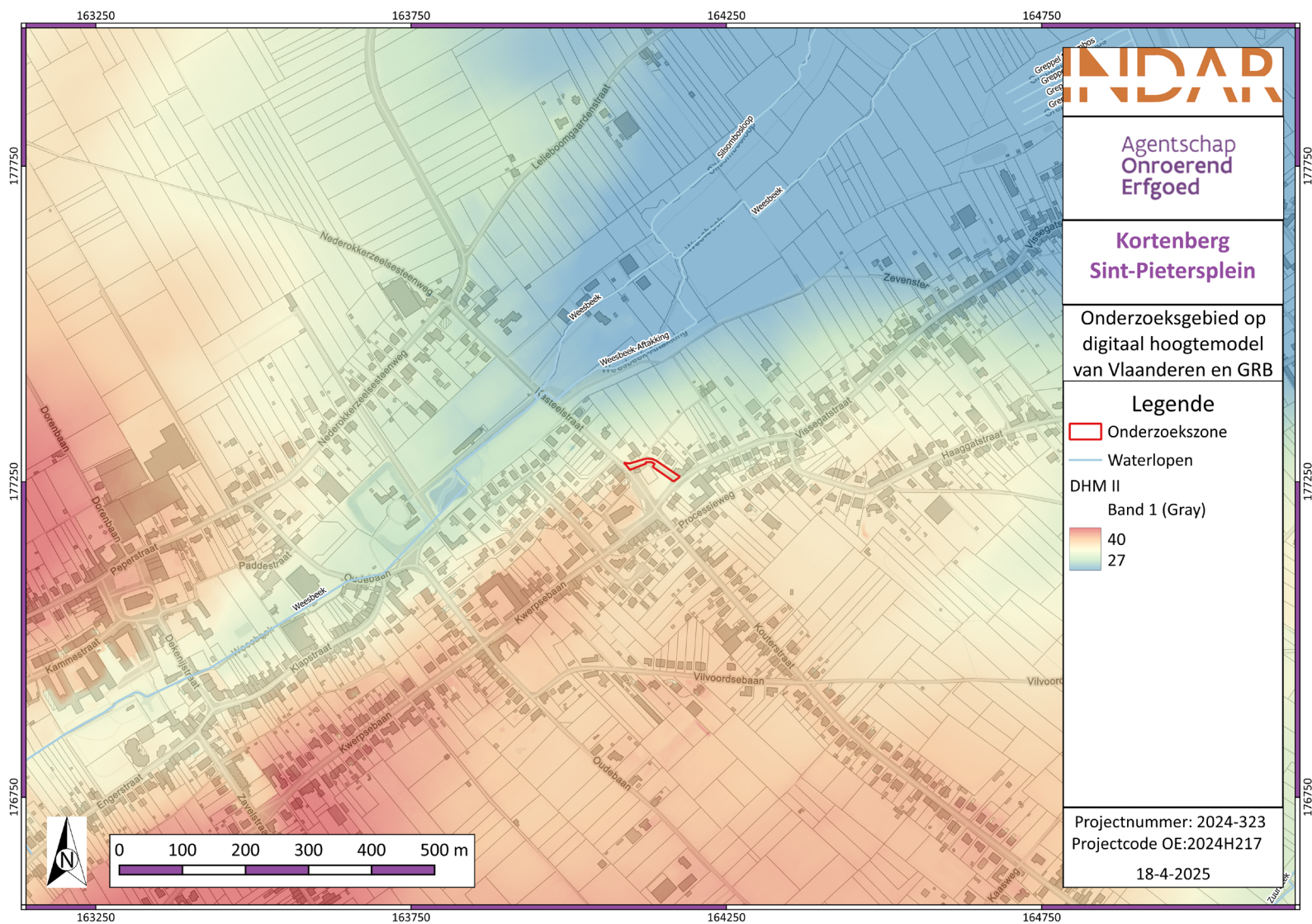
4.1 TOPOGRAFIE, HOOGTELIKKING EN HYDROGRAFISCHE SITUERING

De onderzoekszone en haar ruime omgeving situeren zich in de Brabantse leemstreek, tussen de +13,6 en +116 m TAW. Het gebied ligt op de overgang van het Noord-Brabants plateau met de lager gelegen uitloper van de Vlaamse vallei die zich ten noorden ervan uitstrekt. Op het hoger gelegen Noord-Brabants plateau, ten zuiden van de onderzoekszone, ontspringen verscheidene waterlopen. Zo ook ter hoogte van de dorpskern van Kwerps. De dorpskern van Kwerps situeert zich aan de oostelijke zijde van de Weesbeek. Het onderzochte gebied situeert zich daarmee eveneens op de overgang richting de vallei van deze beek, die op ca. 105 m ten noorden ervan stroomt (fig. 6 – fig. 7).

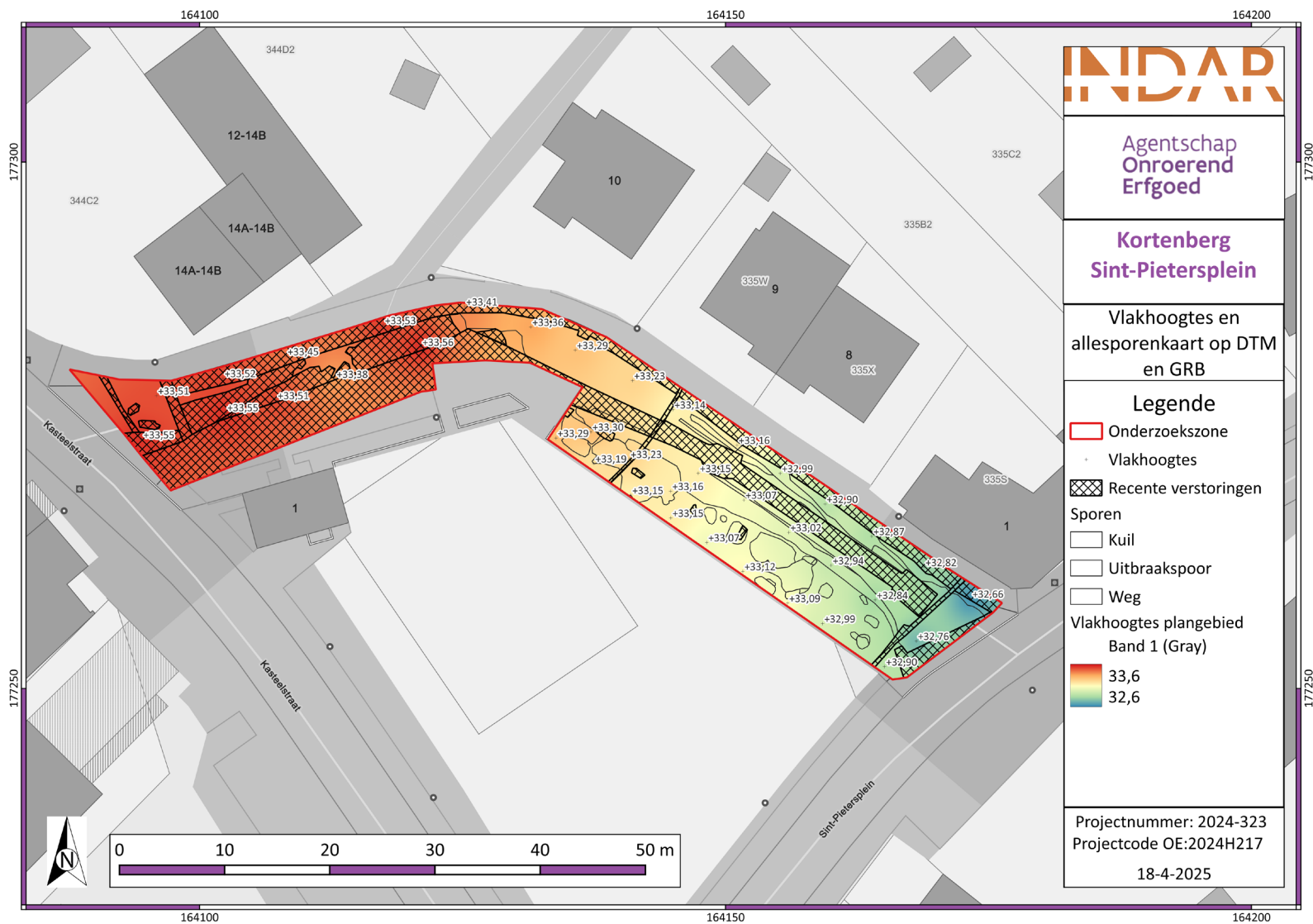
Het Sint-Pietersplein en haar omgeving is relatief vlak met maaiveldhoogtes die gesitueerd zijn rond ca. +33,6 m TAW. Het archeologisch vlak werd aangelegd op dieptes tussen +32,6 en 33,6 m TAW (fig. 8). Het terrein kent hiermee een van zuidoost naar noordwest hellend verloop.

Figuur 6 Situering van de onderzoekszone op Topografische Kaart (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 7 Situering van de onderzoekszone op digitaal hoogtemodel van Vlaanderen en het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

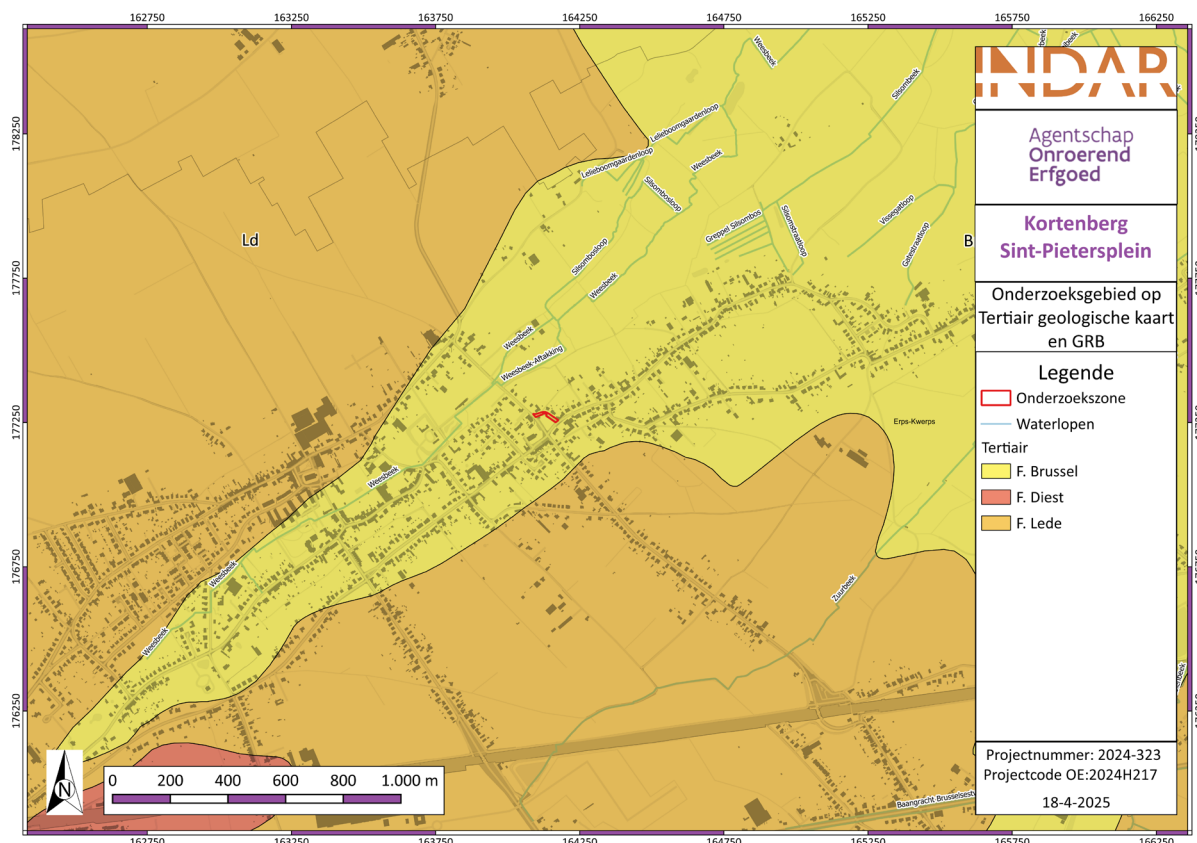

Figuur 8 Vlakhogtes en
allesporenkaart op het
digitaal terreinmodel en het
GRB (© Digitaal
Vlaanderen).

4.2 GEOLOGISCHE SITUERING

4.2.1 Paleogeen en Neogeen (Tertiair)

De omgeving van het plangebied wordt volgens de Tertiair geologische kaart (1/50.000, fig. 9) gekenmerkt door afzettingen van de formatie van Brussel. Deze formatie bestaat uit bleekgrijs fijn zand, is kalkhoudend, soms ook fossielhoudend en bevat kiezel- en kalkzandsteenbanken.³

Figuur 9 Situering van de onderzoekszone op Tertiair geologische kaart (1:50.000) en het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

4.2.2 Quartair

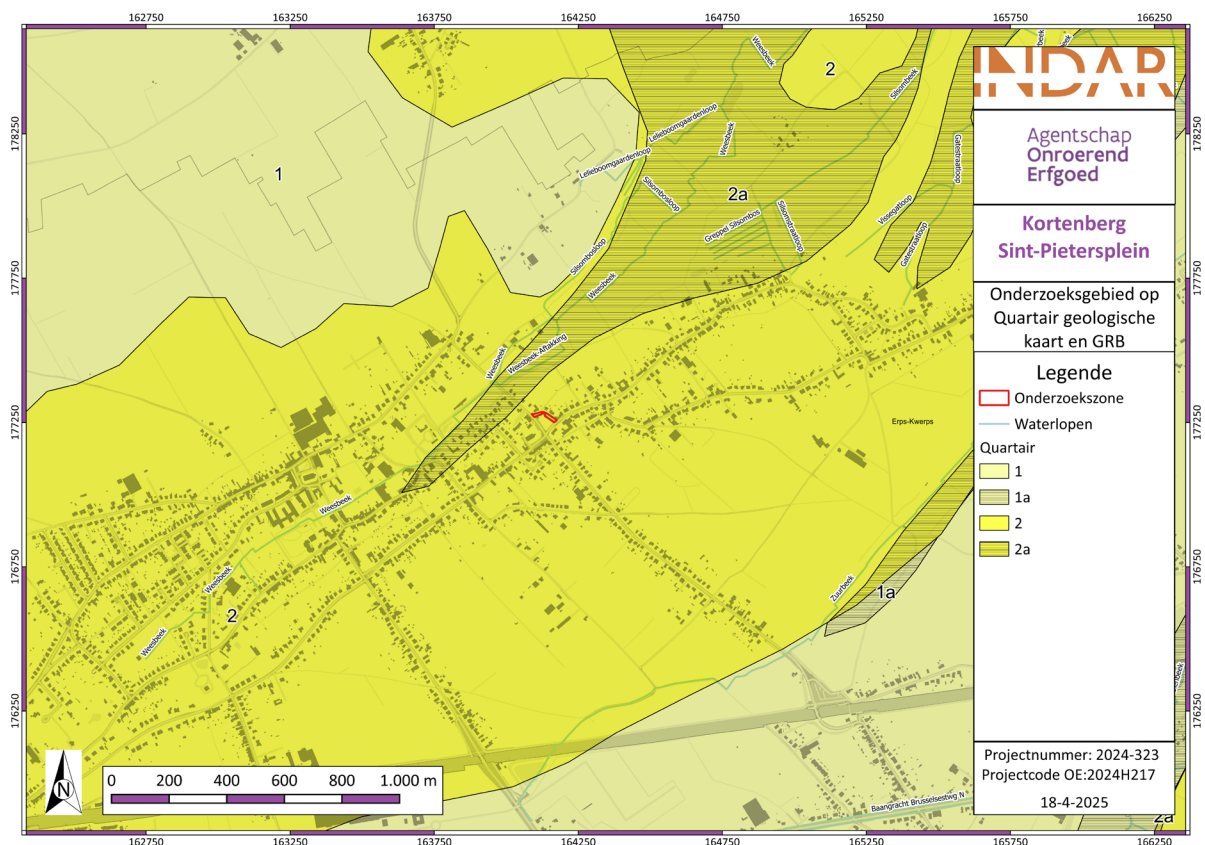
Volgens de Quartairgeologische kaart (1:200.000, fig. 10) wordt het onderzoeksgebied gekenmerkt door profieltype 2. Dit type bestaat uit eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (laatpleistoceen), mogelijk vroegholoceen. Zand tot zandleem komt voor in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Silt (loess) komt voor in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Daarnaast kunnen er zich ook hellingsafzettingen van het Quartair voordoen.⁴

Op de Quartair profieltype kaart (1 :50.000, fig. 11) staat het terrein gekarteerd als profieltype 8. Het betreft een pakket van Haspengouw Leem dat tijdens het Weichseliaan op eolische wijze werd afgezet. Bovenliggend komt een pakket van Brabantse leem voor dat eveneens tijdens het Weichseliaan werd afgezet.⁵

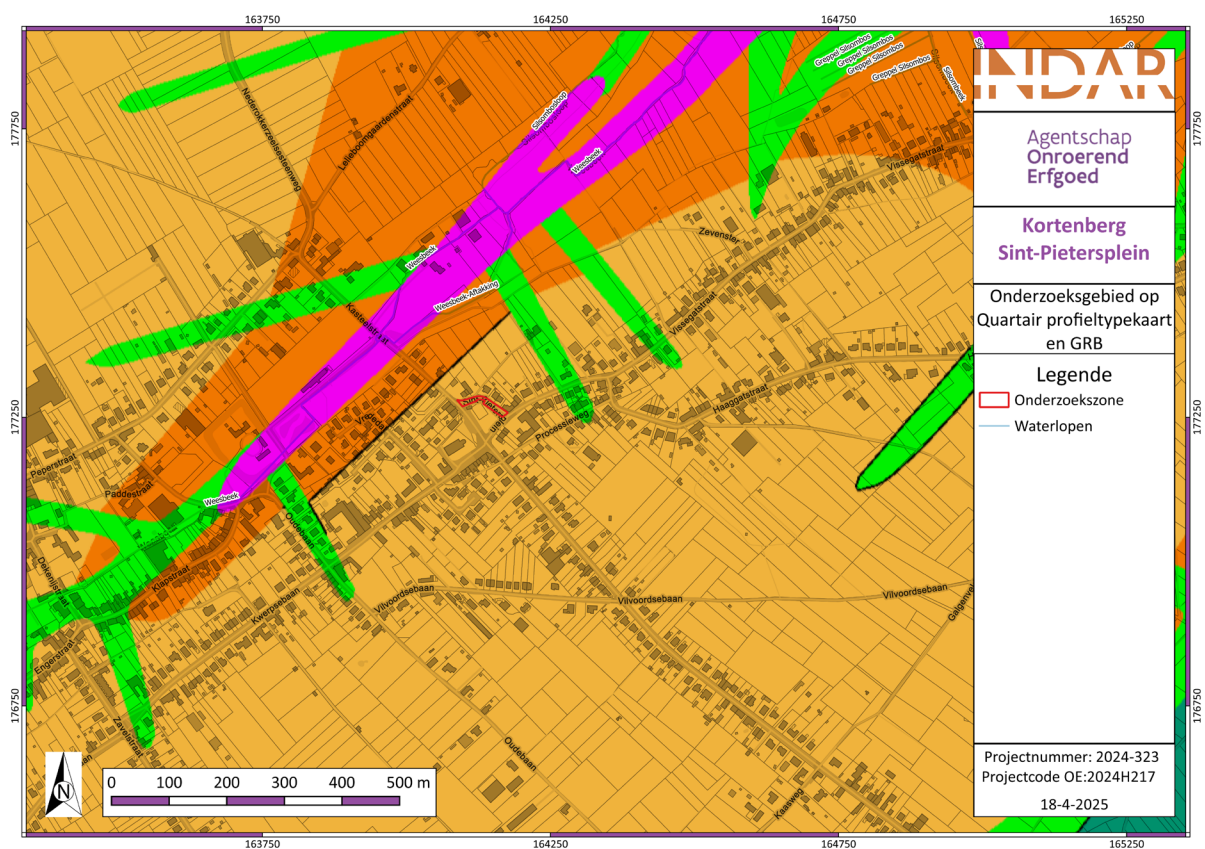
³ Van Eyck & Verrijckt 2022 naar Gullentops, Claes & Vandenberghe 1994.

⁴ Van Eyck & Verrijckt 2022 naar Goossens, Gullentops & Vandenberghe 2007.

⁵ Van Eyck & Verrijckt 2022.

Figuur 10 Situering van de onderzoekszone op Quartairgeologische kaart (1:200.000) en het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 11 Situering van de onderzoekszone op Quartair profieltypekaart (1:50.000) en het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

4.2.3 Bodemkaart en aangetroffen bodemopbouw

De onderzoekszone staat op de bodemkaart van Vlaanderen (fig. 12) gekarteerd als een OB-zone. Ten noordwesten en westen ervan staan respectievelijk Ada0- en Aba0-bodems aangeduid. Met OB zijn zones aangegeven waar de bodemopbouw bij de opmaak van de bodemkaart onbekend was omdat bebouwing of verharding de kartering door middel van boringen moeilijk tot onmogelijk maakte. Ada-bodems zijn matig natte leembodems met textuur B-horizont. Aba-bodems zijn niet gleyige leemgronden met textuur B-horizont.

Op de bodemkaart bij de archeologienota met ID 23788 en projectcode 2022E110⁶ die werd opgemaakt voor de dorpsontwikkeling van beide dorpskernen te Erps-Kwerps, werden evenwel OT-bodems weergegeven ter hoogte van het Sint-Pietersplein. Hierbij gaat het om de aanduiding van een zgn. groeve. Aba0-bodems wijzen specifiek op leemgronden met textuur B-horizont die sterk vergraven zijn. Volgens Baeyens, L. & Dudal, R. (1958) vertonen ze nog de kenmerken van de Aba kernserie, maar zijn ze diep omgewerkt om de harde kalkzandsteen te ontginnen. Meestal werden hiervoor gronden uitgekozen waar het substraat op geringe diepte voorkomt. De techniek van deze ontginningen bestond erin lange sleuven te graven tot op de zandsteenlagen. De uitgegraven aarde werd ter plaatse “omgebant” zodat de oorspronkelijke horizonten op dezelfde diepte bleven, waarna de “uitgescheide” gronden terug in cultuur werden genomen. Deze komen vaker voor te Kortenberg en omgeving.⁷

⁶ Van Eyck & Verrijckt 2022.

⁷ Pepermans 2024 naar Baeyens & Dudal 1958.

Figuur 12 Aanduiding van geregistreerd bodemprofiel op de bodemkaart van Vlaanderen het GRB (© Digitaal Vlaanderen)

PR1 (fig. 13) bestaat bovenaan uit een ca. 5 cm dikke, losse laag asfalt. Hieronder bevindt zich een rode steenslag tot ca. 22 cm beneden het maaiveld. Hierna wordt een natuurlijke, licht bruingrijze textuur B-horizont aangesneden die ijzerzandsteen bevat en waarin bovenaan sterk de invloed van compactie zichtbaar is. Archeologische sporen bevinden zich in de top van deze Bt-horizont. Vanaf ca. 68 cm beneden het maaiveld wordt de geeloranje, sterk zandige moederbodem (C-horizont) aangetroffen. Deze komt aan het licht op variabele dieptes, daar de Bt-horizont sterk gegolfd is. Op basis van de bodemkundige gegevens die eerder werden aangehaald, kan verondersteld worden dat deze allicht herplaatst is.

4.2.3.1 Conclusie en effecten op de aanwezige archeologie

5 HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE

Om de historische achtergrond te schetsen van het plangebied, worden in eerste instantie bronnen aangehaald die de algemene historiek van het onderzoeksgebied en diens omgeving duiden. Vervolgens worden verschillende cartografische bronnen geraadpleegd waarop het plangebied zelf staat weergegeven, om meer inzicht te verkrijgen in het plangebied zelf.

5.1 HISTORISCHE BRONNEN⁸

Het onderzochte gebied ligt in de huidige gemeente Kortenberg, in één van haar deelgemeenten: Erps-Kwerps, specifiek in de dorpskern van Kwerps.

Erps-Kwerps, en bij uitbreiding de omgeving van Kortenberg, kent een lange geschiedenis van rurale dorpsgemeenschap, waarbij men hoofdzakelijk landbouwactiviteiten uitoefende. De deelgemeente bestond oorspronkelijk uit twee parochies, waarvan Kwerps er één is. De oorspronkelijke parochie Kwerps situeert zich eerder aan de westelijke zijde van de deelgemeente en werd voor het eerst vermeld in 1110 onder de noemer 'Quarebbe' ofwel 'Quadrebbe'.⁹ De andere parochie, Erps, fungeerde in de middeleeuwen als een belangrijk administratief en economisch centrum, gelegen langsheen een handelsroute tussen Keulen en Brugge. Vanaf het jaar 1286 bekleedde het de rol als hoofdplaats voor een meierij. In de daaropvolgende periode kwam de functie van meierij onder het bewind van die van Vilvoorde. Beide parochies kennen hun gouden jaren tijdens de Oostenrijkse overheersing. In de loop van de 15de eeuw tot en met de 17de eeuw, kreeg de omgeving van Kortenberg af te rekenen met verscheidene door- en plundertochten van legers en legerbendes. Daartoe behoorden ook de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk (1459-1519). Enkele jaren later, zullen ook de troepen van Willem van Oranje in het jaar 1568 de streek rondom doorkruisen en plunderen.¹⁰

In het jaar 1709 werd de Leuvensesteenweg ten zuiden van Erps-Kwerps aangelegd. Dit zorgde voor een nieuwe wind binnen de gemeente, met als gevolg een enorme groei.

De dorpskern van Kwerps ligt gesitueerd aan de Sint-Pieterskerk, ook wel Sint-Petruskerk genoemd. Deze kerk was in het verleden verbonden aan het kasteel van 'Quarebbe'. De toren zou dateren uit de 12de eeuw. De kerk was opgebouwd in Romaanse stijl en sloot aan bij het bisdom van Kamerijk. Tijdens de 16de-eeuwse godsdienstoorlogen kende het gebied woelige jaren. Zo geraakte ook de kerk in 1572 zwaar beschadigd. In 1586 werd de kerk heropgebouwd. Doorheen de tijd kent ze nog verschillende verbouwingen en restauraties.¹¹

5.2 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Met deze bronnen kan nagegaan worden of er in historische tijden bebouwing is geweest op het terrein, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten hier pas vanaf de 18de eeuw voorhanden zijn.

Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijkere bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschenen de eerste gedetailleerde topografische en kadasterkaarten. Mogelijk eerder aanwezige structuren kunnen intussen verdwenen zijn. De cartografische bronnen voor het terrein werden reeds aangehaald in de archeologienota Van

⁸ Van Eyck & Verrijckt 2022.

⁹ Gysseling 1960, 583.

¹⁰ Janssens 2019: <https://medium.com/@christiaanjanjanssens/kortenberg-76abc22f9f2d>

¹¹ <https://www.kortenberg.be/sint-petruskerk-van-kwerps> (geraadpleegd op 13/05/2025).

Eyck & Verrijckt 2022. Deze beschrijvingen worden opnieuw bekeken ten aanzien van het huidige onderzoeksgebied en aangevuld waar nodig.

VILLARET (1745-1748)

De Villaretkaart wordt eveneens de kaart van de Franse ingenieurs en geografen genoemd (1745-1748). Het bestrijkt grote delen van het huidige Belgische grondgebied en vertelt ons hoe het landschap erbij lag in het midden van de 18de eeuw. Na de slag bij Fontenoy (1745) kregen de Fransen voor enkele jaren de controle over onze gebieden. Het is in die militaire context dat de meer dan 80 kaartbladen ontstonden.

Op de Villaretkaart (fig. 14) wordt ‘*Querps*’ duidelijk gekarteerd. Het gehucht kent verscheidene gebouwen, al neemt de groene open ruimte de bovenhand. Verder wordt er in de nabijheid een kasteeldomein gekarteerd dat voorzien is van een walgracht. De eerder vernoemde Weesbeek is op deze kaart reeds duidelijk gekarteerd.

Nabij het onderzoeksgebied wordt de huidige Sint-Pieterskerk reeds duidelijk gekarteerd. De kerk is voorzien van een kerkmuur, wat doet vermoeden dat er rond deze kerk een kerkhof aanwezig is. Aan de zuidelijke zijde van de kerkmuur worden een viertal gebouwen gekarteerd. Verder ten noordoosten van de kerk worden eveneens verscheidene gebouwen gekarteerd. Het wegennet komt ook hier vrij goed overeen met het huidige wegennet. Aangrenzend aan de aanwezige wegen worden verscheidene gebouwen gekarteerd. Gezien de beperkte nauwkeurigheid van de historische kaart, is het echter niet mogelijk om de locatie van deze gebouwen exact te bepalen. Het huidige onderzoeksgebied is grotendeels ingenomen door een voorloper van de huidige weg. In het westen worden enkele gebouwen weergegeven. Ten zuidwesten zijn tuinzones zichtbaar.

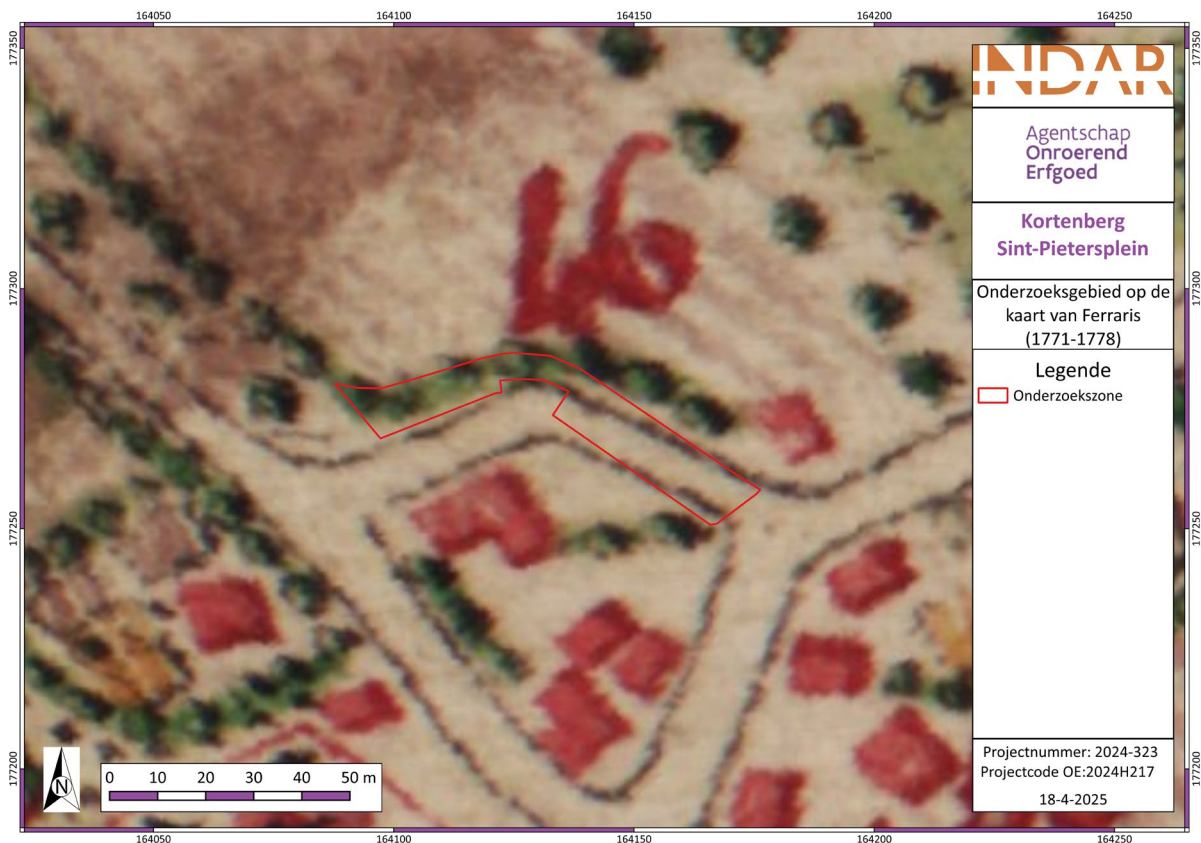

Figuur 14 Uitsnede van de kaart van Villaret (1745-1748) met het onderzoeksgebied aangeduid bij benadering (rode kader) (© Digitaal Vlaanderen).

FERRARIS (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied, hoewel soms lokale verschuivingen mogelijk zijn.

Op de Ferrariskaart (fig. 15) is te zien dat de bebouwingsdensiteit binnen het gehucht Kwerps vrij gelijk blijft. Wederom is er sprake van een duidelijke kartering van de Sint-Pieterskerk, met een kerkhof binnen de kerkmuur. Ter hoogte van de zone voorlopend aan het huidige Sint-Pietersplein, zijn twee percelen te zien. Het noordelijke perceel lijkt bebouwd te zijn met een L-vormig volume. Het zuidelijke perceel omvat evenwel een groter L-vormig gebouw op de zuidelijke hoek, met ten noordoosten daarvan twee bijgebouwen. Ook op deze kaart lijkt het onderzoeksgebied hoofdzakelijk een deel van de aangrenzende weg ten noorden in te nemen.

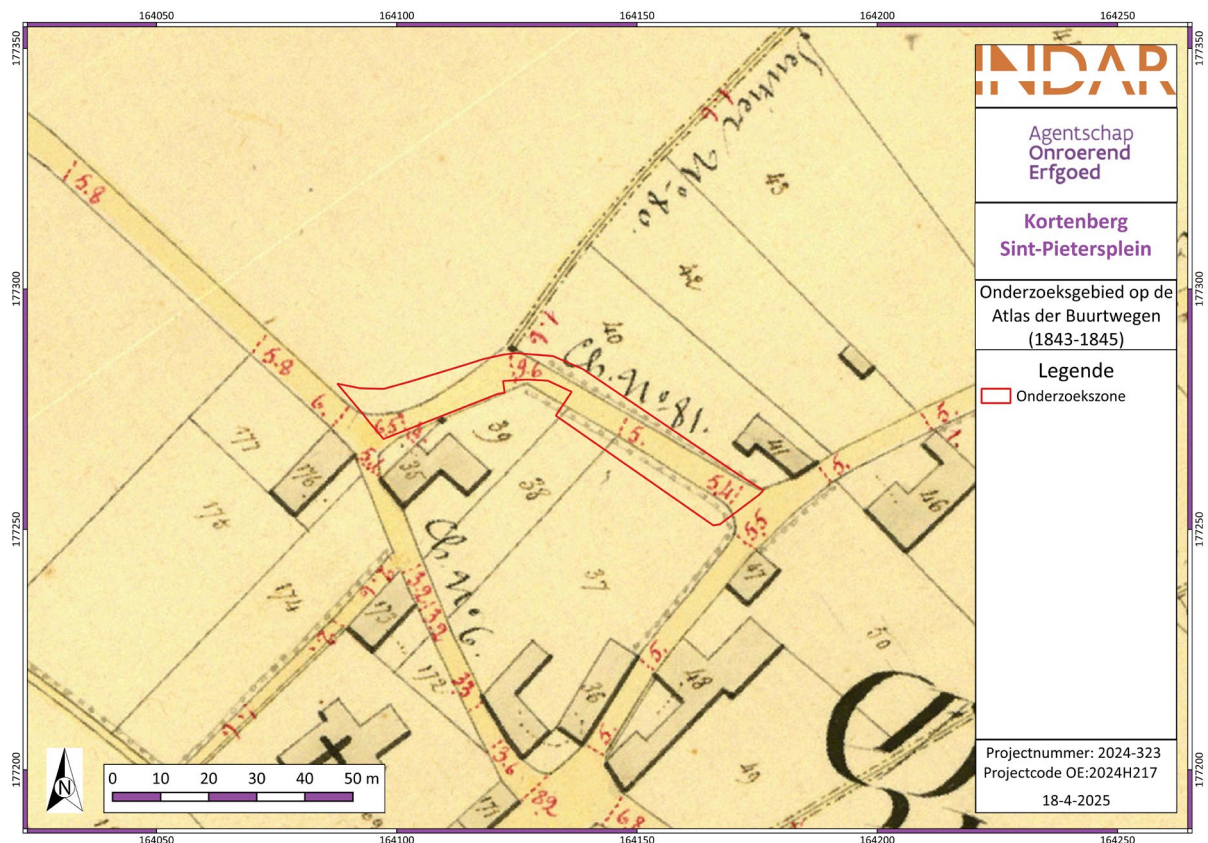
Figuur 15 Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778) (© Digitaal Vlaanderen).

ATLAS DER BUURTWEGEN (1843-1845)

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering van de wet van 10 april 1841. De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.

De kartering op de Atlas der Buurtwegen (fig. 16) is duidelijker dan op de voorgaande kaarten. De zone ter hoogte van het huidige Sint-Pietersplein is verdeeld in drie percelen: 89, 38 en 37. In het meest noordwestelijke perceel is nog steeds één gebouw aanwezig. Dit gebouw kreeg nr. 35 toegekend. In tegenstelling tot de kaart van Ferraris, zijn er in het zuidelijk gedeelte nu twee in plaats van drie gebouwen weergegeven, hiervan kreeg het rechthoekige, oostelijke volume nr. 36. Binnen het

onderzoeksgebied wordt wederom hetzelfde wegtracé weergegeven met 'Chemin n° 81'. Het zuidoostelijke deel van het gebied valt samen met het uiteinde van de percelen 38 en 37.

Figuur 16 Aanduiding van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (© Digitaal Vlaanderen).

VANDERMAELEN (1846-1854)

De kaarten Vandermaelen of Vandermaelenkaarten zijn een verzameling van historische kaarten van België, gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Deze kaarten geven een gedetailleerd beeld van heel België en worden beschouwd als de opvolger van de Ferrariskaarten uit de periode 1771-1778.

Op de Vandermaelenkaart is de weergave voor het huidige plangebied van mindere kwaliteit. Er werd dan ook geopteerd om deze niet af te beelden.

POPP (1842-1879)

Met de Popp-kaarten wordt de verzameling van kadasterkaarten bedoeld die in de 19de eeuw uitgegeven werd door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879).

Op de Popp-kaart (fig. 17) is een gelijkaardig beeld te zien aan de Atlas der Buurtwegen, zij het met andere perceelnummers. De weg die voorgaand quasi volledig binnen het onderzoeksgebied gelegen was, bevindt zich op deze kaart wat meer naar het noorden toe. Dit is echter te wijten aan de georeferentie van de kaart.

Figuur 17 Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kaart van Popp (1842-1879) (© Digitaal Vlaanderen).

De topografische kaarten uit de 20ste eeuw geven een weinig gedetailleerd beeld. Hierdoor zijn ze niet afgebeeld. Aanvullende gegevens voor de 20ste eeuw zijn zichtbaar op de orthofoto's van 1971 en 1979-1990.

OTHO FOTO'S (1971 en 1979-1990)

Op de orthofoto van 1971 (fig. 18) is de vroegere invulling van het plein sterk veranderd. De voormalige historische bebouwing met tuinindeling is verdwenen. Op het plein is een gebouw aanwezig. Dit was het voormalige zwembad. De rest van het plein is verhard. Het onderzoeksgebied bevindt zich nog steeds hoofdzakelijk ter hoogte van de noordelijke weg, met een beperkt deel dat ingenomen wordt door pleinzone in het zuidoosten. Op de orthofoto van 1979-1990 (fig. 19) is een gelijkaardig beeld te zien, alleen lijken er auto's geparkeerd te zijn op het plein.

Figuur 18 Aanduiding van het onderzoeksgebied op de orthofoto van 1971 (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 19 Aanduiding van het onderzoeksgebied op de orthofoto van 1979-1990 (© Digitaal Vlaanderen).

6 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

In dit hoofdstuk wordt bekeken welke archeologische voorkennis er voor het onderzoeksgebied en de omgeving voorhanden is. Hiervoor wordt de Centrale Archeologische Inventaris aangehaald en worden opgemaakte archeologienota's, nota's en eindverslagen aangehaald, indien voorhanden.

6.1 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS

In de directe en ruimere omgeving van het onderzoeksgebied zijn diverse CAI-meldingen gekend uit verschillende archeologische perioden (fig. 20). De hierop volgende informatie is gebaseerd op de teksten in de inventaris ter beschikking gesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed.¹² Deze zijn terug te vinden bij de desbetreffende waarnemingen met diens ID-nummers, waarnaar in deze tekst verwezen wordt.

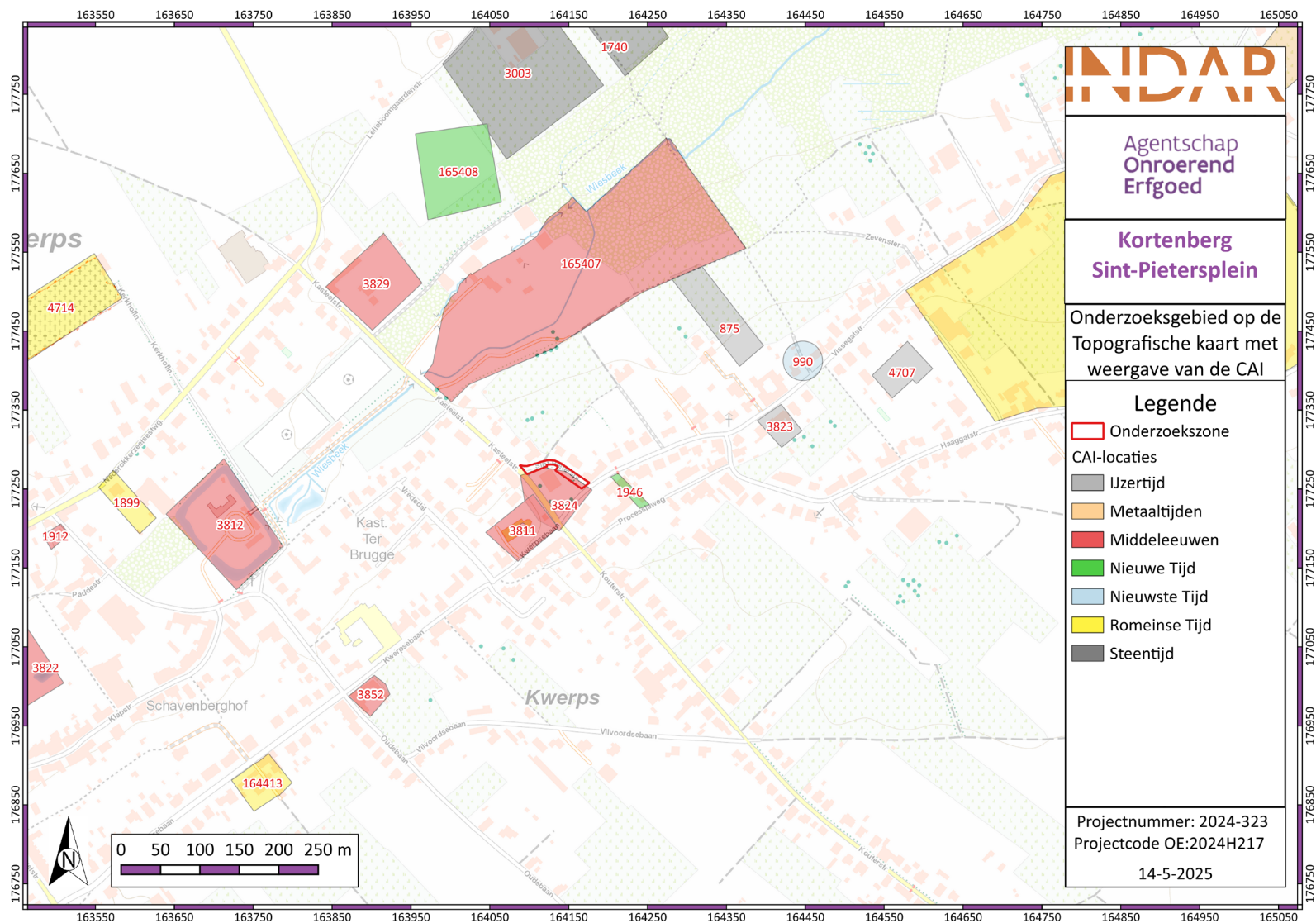
De meerderheid van de meldingen dateert uit de middeleeuwen. Het gaat vaak om geïsoleerde fenomenen zoals de site met walgracht Hof ter Brugge (ID 3812) of het kasteel van Ranssem (ID 165407) en het daarbij horende pachthof Hof ten Dries (ID 3829). Ook is er een zone ter hoogte van de Sint-Petruskerk aangeduid (ID 3811). De aanduiding van deze zones is vaak gebaseerd op kaartgegevens en historische indicatoren. Ten zuiden van en gedeeltelijk in het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied zelf staat evenwel ID 3824 aangeduid. Deze melding verwijst naar het Hof van Quarebbe. Hier zou zich in de 11de eeuw een kasteel bevonden hebben, waarvan de locatie werd aangeduid op basis van erfgoedonderzoek.

Op minder dan 50 m ten westen staat een melding uit de Nieuwe Tijd gekarteerd voor losse vondsten aardewerk (ID 1946). Op iets grotere afstand (>200 m) bevinden zich ook oudere archeologische waarden. De gekende waarden uit de steentijd situeren zich hoofdzakelijk nabij de Wiesbeek (ID 3003 en 1740) en betreffen respectievelijk diverse archeologische objecten in vuursteen en zandsteen uit het neolithicum, evenals een kuil toegeschreven aan de Michelsbergcultuur uit het middenneolithicum. Ter hoogte van deze laatste CAI-locatie (ID 1740) aan de Lelieboomgaardenstraat zijn eveneens kuilen aangetroffen uit de ijzertijd, een Romeinse villa voorzien van onder meer een verharde weg, ijzeroven en waterputten, alsook een rijengrafveld en eenvoudige houten constructie uit de vroege middeleeuwen. Uit de volle middeleeuwen werden een aantal grachten voor de landschappelijke indeling aangetroffen.¹³ Verder zijn er ten noordoosten van het huidige plangebied nog enkele meldingen die gelinkt worden aan de ijzertijd (ID 3823, 875 en 4707). Waarden uit de Romeinse tijd zijn evenwel aangeduid ten westen en noordoosten van het huidige terrein (ID 4714, 1899, 164413 en 2502).

¹² [Inventaris Onroerend Erfgoed](#)

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Kortenbergh (Erps-Kwerps)*

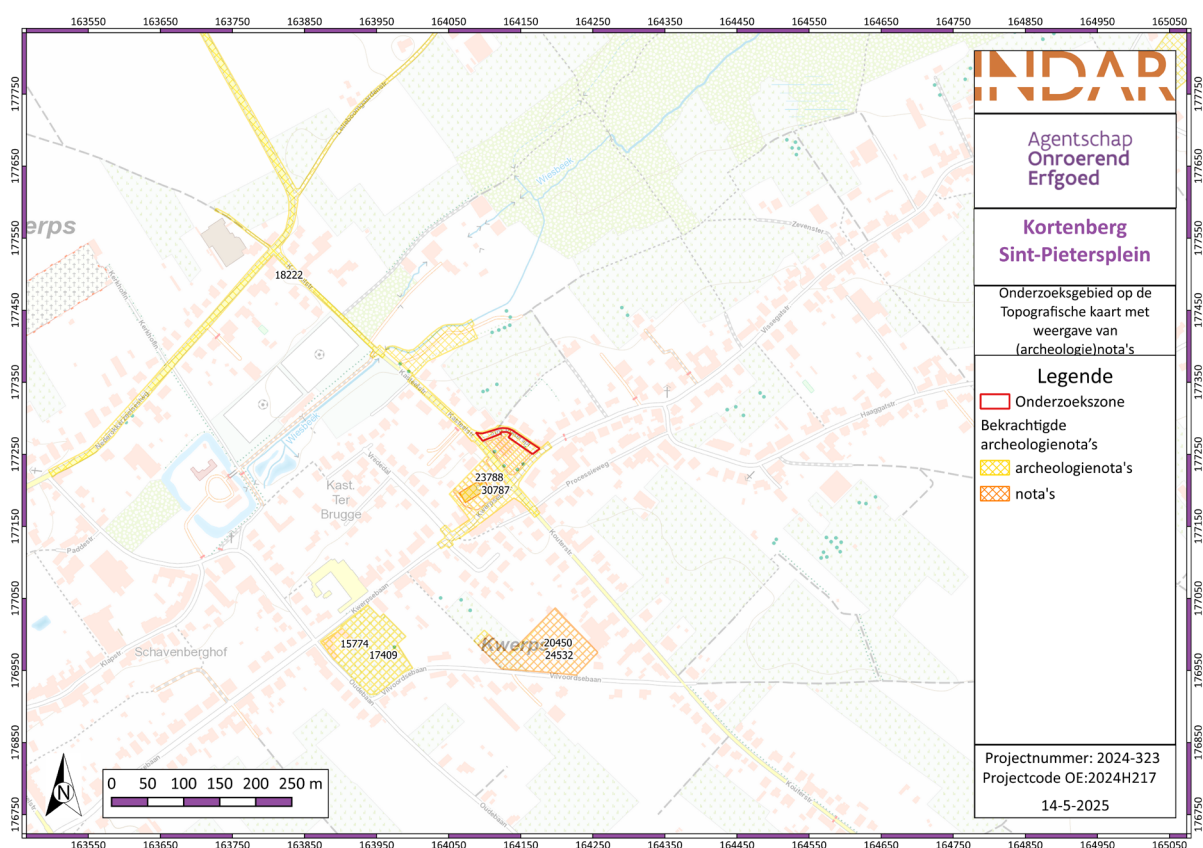
Lelieboomgaardenstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1740> (geraadpleegd op 14 mei 2025).

Figuur 20 Onderzoeksgebied en omgeving aangeduid op de Topografische kaart met aanduiding van de Centrale Archeologische Inventaris (© Digitaal Vlaanderen).

6.2 ARCHEOLOGIENOTA'S, NOTA'S EN EINDVERSLAGEN

Ter hoogte van het huidige onderzoeksgebied werd eerder al een archeologienota met ID 23271¹⁴ opgesteld. Op basis van de bureaustudie werd een archeologische verwachting opgesteld voor het betreffende plangebied. Zo werd er een hoog potentieel toegeschreven voor zowel artefactensites uit de steentijd als sporensites vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd. Ter hoogte van het kerkhof werd gesteld dat er een ruiming zou hebben plaatsgevonden, echter waren er geen gegevens gekend van de mate en diepte dat de ruiming plaatsvond. Uit de hoge archeologische verwachting kwam een vooronderzoek voort ter hoogte van de Sint-Pieterskerk met kerkhof en het Sint-Pietersplein dat gerapporteerd werd in de nota met ID 30787.¹⁵ Voor de zone van het huidige onderzoeksgebied waarvoor de vondstmelding werd gedaan, werd op basis van de archeologienota een vrijgave geadviseerd omwille van de beperkte diepte van de werken. Hoe de vondstmelding van het huidige dossier tot stand kwam, werd eerder al beschreven in dit rapport (cfr. supra). Ook in de ruimere omgeving van het plangebied werden nog archeologienota's en nota's opgesteld (fig. 21). Echter, gezien er gegevens voorhanden zijn voor de directe omgeving van het huidige onderzoeksgebied, zijn deze het meest relevant om verder op in te gaan. Eindverslagen zijn slechts beschikbaar voor onderzoeken die op grotere afstand dan 500 m van het plangebied plaatsvonden.

Figuur 21 Onderzoeksgebied en omgeving aangeduid op de Topografische kaart met aanduiding van de bekrachtigde (archeologie)nota's (© Digitaal Vlaanderen).

Tijdens het proefputtenonderzoek met ID 30787 is gebleken dat er in de onderzoekszone te Kwerps ter hoogte van het oorspronkelijke kerkhof geen inhumatieresten in oorspronkelijke positie meer voorkomen binnen de onderzochte diepte. De ruiming vond dus minstens plaats tot de maximale

¹⁴ Van Eyck & Verrijckt 2022.

¹⁵ Pepermans 2024.

diepte van de werken + een archeologische buffer (70 cm-mv). Er werd wel nog een restant van een kerkhofmuur of historische bebouwing aangetroffen, echter gezien de werken al waren uitgevoerd en deze muur nog aanwezig was, kon gesteld worden dat de uitgevoerde werken geen impact hebben gehad op de archeologische ondergrond. Dieper gelegen, ca. 70 cm onder het aangelegde vlak, bevond zich wel nog een archeologisch relevant niveau, de top van de C-horizont, waarin sporensites het best leesbaar zijn.

Ter hoogte van de pleinomgeving, ten zuiden van het huidige onderzoeksgebied, werd nog een textuur B horizont aangetroffen. Hierdoor konden er in sé nog steentijd artefactensites worden verwacht, doch uit bodemkundige gegevens bleek dat de ondergrond wel vergraven werd en de oorspronkelijke horizonten werden herplaatst in functie van ontginningen, volgens de positie dat ze ooit aanwezig waren. Hierdoor werd de kans van een *in situ* bewaarde steentijdvindplaats nihil geacht. Tevens werden er geen steentijdresten aangetroffen. Wel waren er ontginningskuilen aanwezig uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd die het vermoeden van deze ontginningsactiviteiten op basis van de Bodemkaart ondersteunden. Deze sporen waren aanwezig direct onder de huidige pleinlagen, dewelke afgegraven zouden worden. De geplande werken zouden hier dus wel raken aan het archeologisch niveau. Er werd dan ook een opgraving geadviseerd.¹⁶

De opgraving werd reeds uitgevoerd en een archeologierapport werd opgesteld. Het eindverslag is nog niet beschikbaar. Gezien de opgraving werd uitgevoerd door INDAR bv, zijn de gegevens ervan gekend (fig. 22). Er werden vergelijkbare kuilen aangetroffen als bij het huidige vondstmeldingsdossier. In het archeologierapport werden de resultaten als volgt samengevat:

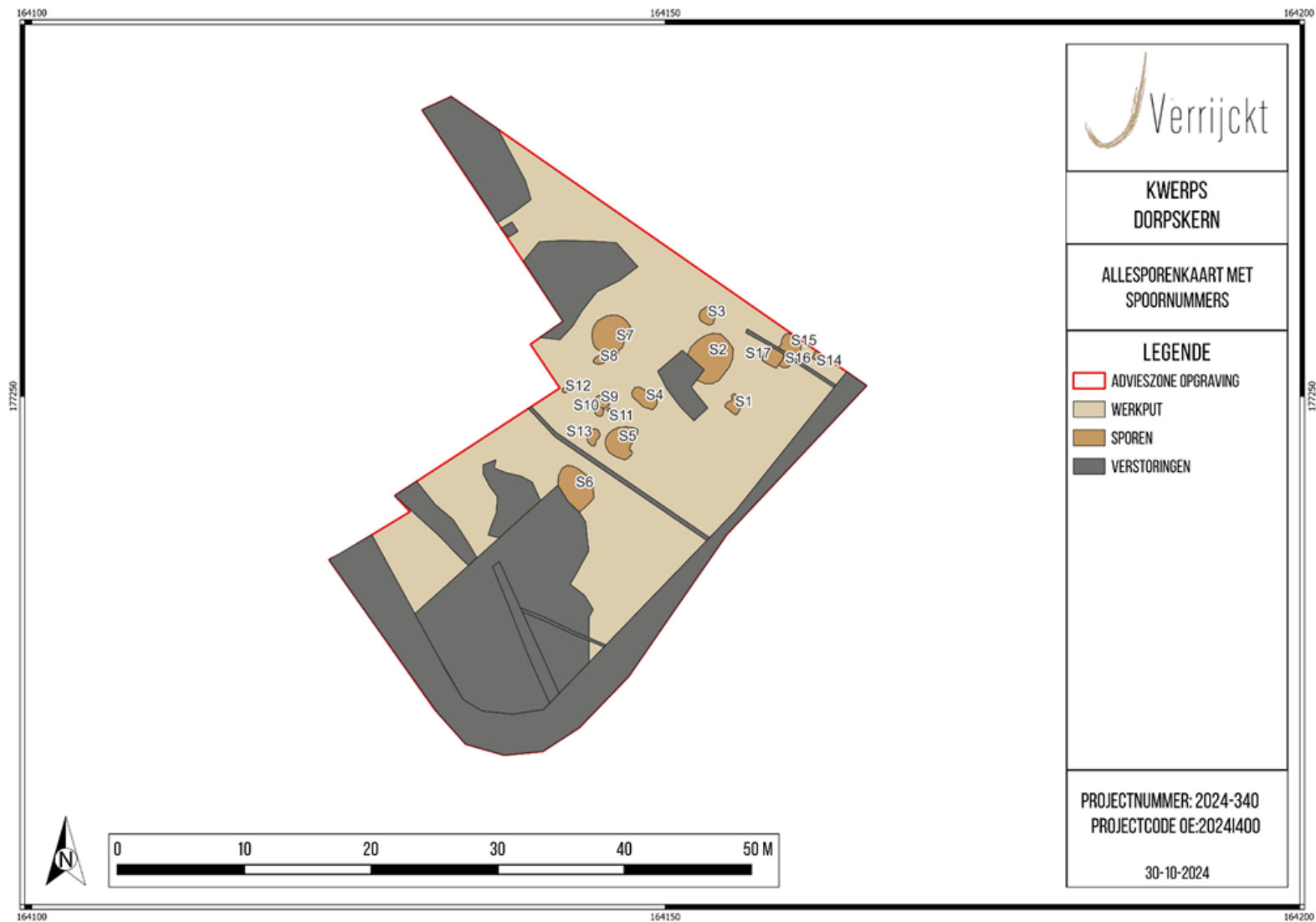
“Tijdens de archeologische opgraving in het kader van de geplande dorpsontwikkeling te Kwerps (Erps-Kwerps, Kortenberg), werden 17 spoornummers uitgedeeld. Het betreft hoofdzakelijk kuilen. Van het merendeel van de kuilen wordt een functie als ontginningskuil vermoed. In de omgeving van het plangebied zijn bodemkundige gegevens gekend dat er aan kalkzandsteenontginning werd gedaan. De aard, omvang, opvulling en diepte van de sporen lijkt hierbij aan te sluiten. Gelijkaardige bevindingen werden ook gedaan tijdens de opgraving (dewelke in het huidig eindverslag wordt behandeld) net ten noorden door het agentschap Onroerend Erfgoed.¹⁷ Op basis van het vondstmateriaal wordt er voorlopig van uitgegaan dat de ontginningen hebben plaatsgevonden in de late middeleeuwen – nieuwe tijd. Op de historische kaarten maakt het opgravingsgebied deel uit van de tuinen behorend tot de toenmalige historische bebouwing. Hoewel de ontginningskuilen mogelijk voorafgaan aan de 18de eeuw, is het dus wel mogelijk dat ontginning op kleine schaal werden uitgevoerd door de bewoners van het dorp, binnen hun privé domeinen.”¹⁸

¹⁶ Pepermans 2024a.

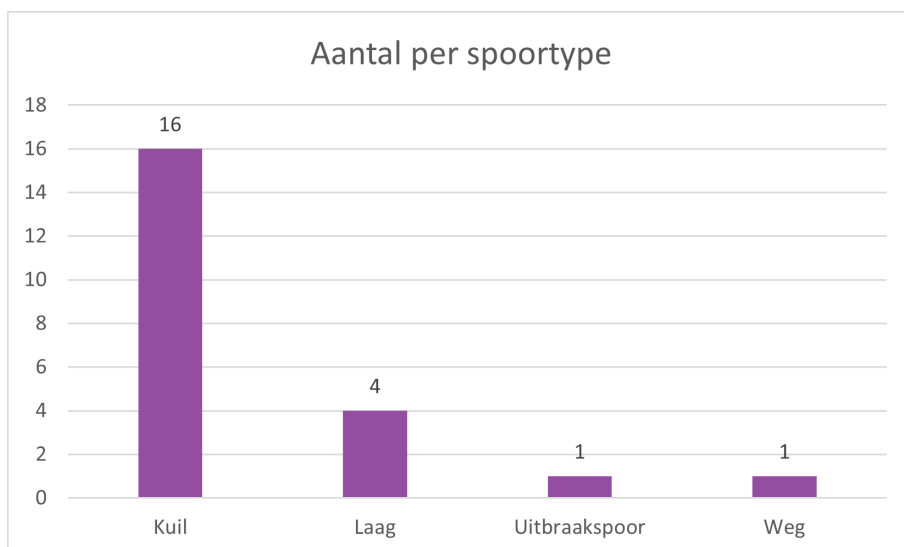
¹⁷ Pepermans & Van Gils 2024.

¹⁸ Pepermans 2024b.

Figuur 22 Allesporenkaart
opgraving Kwerps
Dorpskern met
spoornummers (©J.
Verrijckt BV (nu INDAR BV))

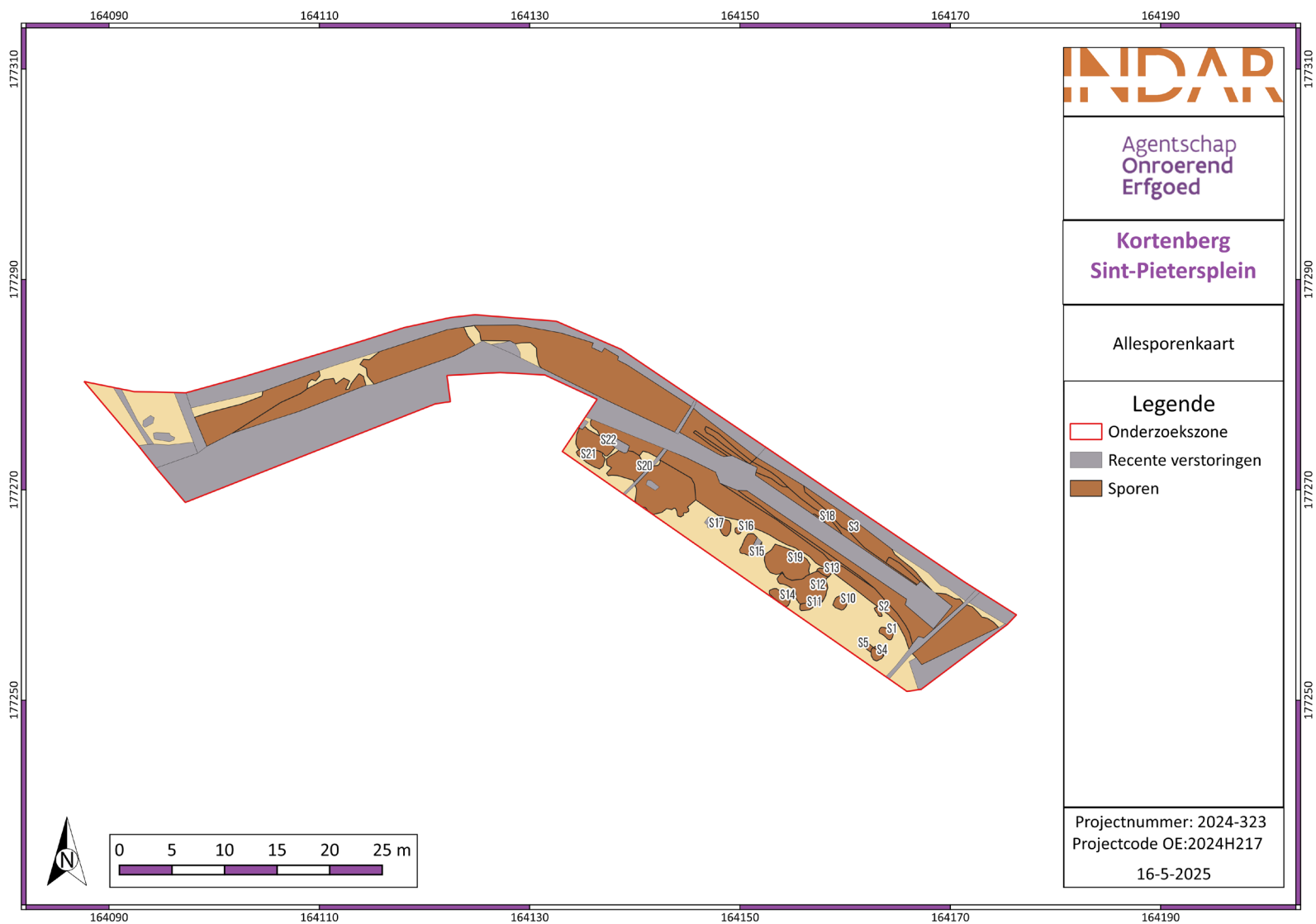
Figuur 23 Aantal archeologische sporen per spoorcategorie.

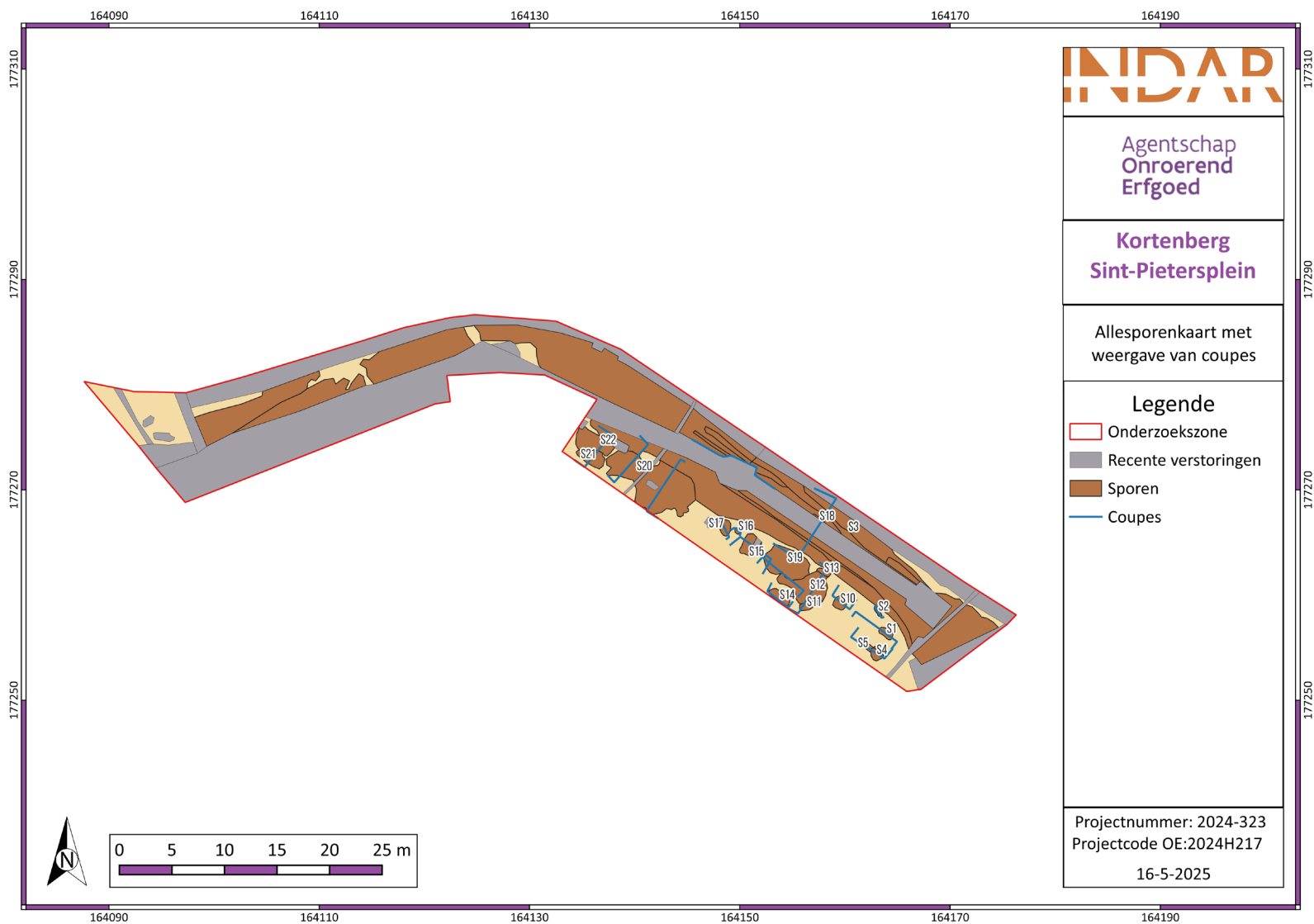
Figuur 24 Allesporenkaart met spoornummers op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 25 Allesporenkaart zonder spoornummers op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 26 Allesporenkaart met spoornummers.

Figuur 27 Allesporenkaart
met weergave van coupes.

7.3 VONDSTEN EN STALEN

Tijdens de archeologische opgraving werden vondsten ingezameld bij de aanleg van de vlakken, het couperen en het afwerken van de sporen. Verder werd er aan metaaldetectie gedaan. Er werden tijdens het onderzoek geen archeologische sporen aangetroffen die geschikt zijn voor staalname in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek. Aanvankelijk werd een houtskoolstaal ingezameld voor een mogelijk ^{14}C -datering, maar we besloten om dit staal te deselecteren omwille van de mogelijke datering na 1650. Haneca *et al.* 2019 licht toe dat de kans dan groot is om een onjuiste ^{14}C -datering te verkrijgen. De zonneactiviteit bepaalt namelijk voor een groot deel de aanmaak van ^{14}C in onze atmosfeer. Tussen 1645 en 1715 werden door toenmalige astronomen uitzonderlijk weinig zonnevlekken geobserveerd, wat wijst op een extreem lage zonneactiviteit, wat een verhoogde vorming van ^{14}C in de aardse atmosfeer tot gevolg had. De zonneactiviteit was tijdens de kleine ijstijd (15de-19de eeuw) bovendien al vrij laag. Door deze astronomische fenomenen heeft de kalibratiecurve vanaf 1650 AD een vrij grillig en plateauvormig verloop. Het grillige verloop van de kalibratiecurve in het meest recente, 'postmiddeleeuwse' deel van de chronologie geeft aan dat het quasi onmogelijk is om materiaal daterend van na 1650 AD met enige precisie met de radiokoolstofmethode te dateren.¹⁹ Gezien de ontginningskuilen, of althans een deel ervan, op basis van het vondstmateriaal mogelijk na 1650 te dateren zijn, is het dan ook zinvoller om een datering te bekomen aan de hand van aardewerktypologie.

De vondsten die tijdens de opgraving werden aangetroffen behoren tot volgende vondstcategorieën: aardewerk (n=45, 730g), dierlijk botmateriaal (n=1, 2g), glas (n=1, 294g), metaal (n=2, 106g) en natuursteen (n=4, 3106g). De gewichten en aantallen per categorie staan weergegeven in onderstaande grafieken (fig. 28 – fig. 29). In totaal werd er 4238g aan vondstmateriaal gerecupereerd, met een totaal van 53 stuks. Aan het geheel van vondsten werden in totaal 21 vondstnummers uitgedeeld. Elk vondstnummer werd opgenomen en toegelicht in de vondstenlijst.

Het merendeel van de vondsten betreft aardewerkscherven. Hierbij werden de volgende bakseltypes aangetroffen: roodbakkend aardewerk, grijsbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, steengoed en industrieel wit. Over het algemeen zijn de aardewerkvondsten te dateren in de late middeleeuwen – nieuwe tijd.

De natuursteenvondsten zijn afkomstig van twee ontginningskuilen en de weg. Bij de weg was onderaan laag S7 een grote hoeveelheid natuurstenen zichtbaar; allicht Lediaanse kalkzandsteen.

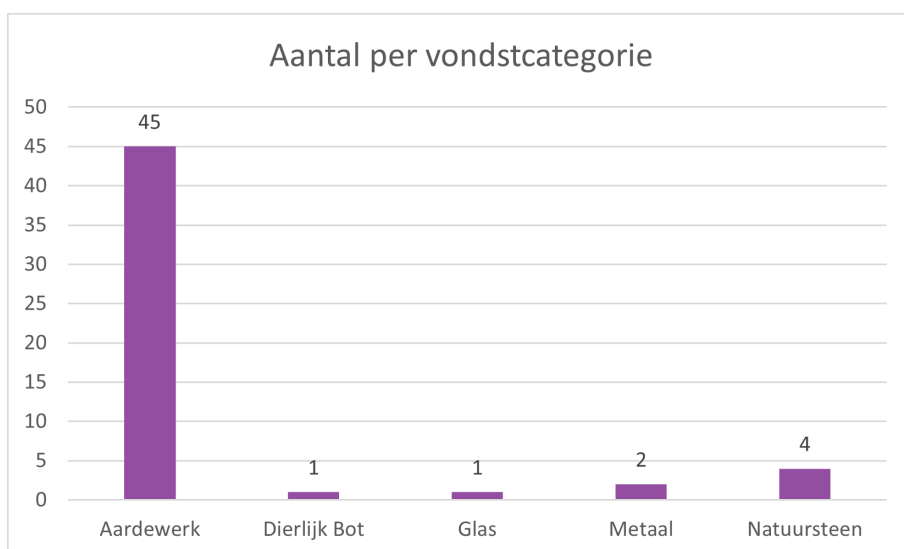
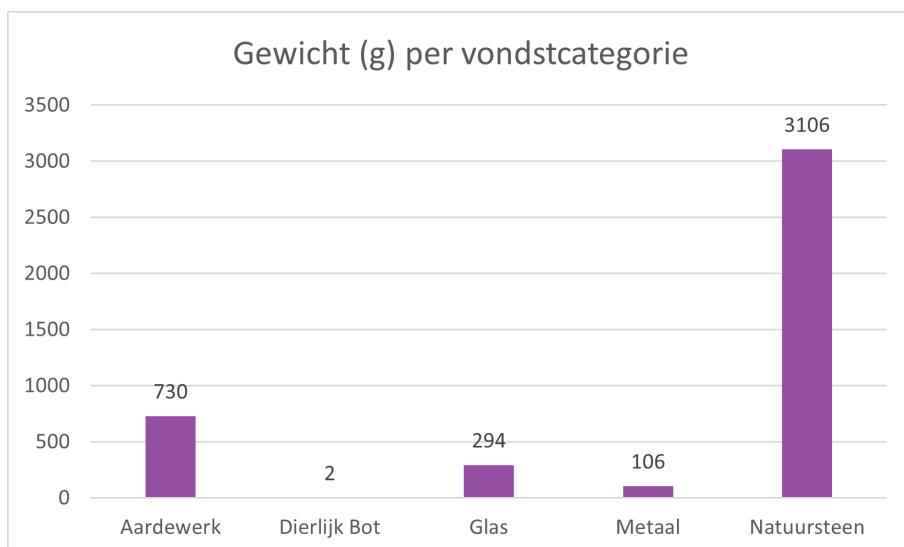
De metaalvondsten beperken zich tot een fragment metaalslak en een nagel.

Een glazen fles werd aangetroffen in de toplaag van een ontginningskuil en betreft allicht eerder een recentere inclusie uit een doorgraving doorheen de kuil. De fles is te dateren omstreeks 1918 (cfr. infra).

Als laatste betreft het dierlijk botmateriaal één tand van een varken.

¹⁹ Haneca, Ervynck & Van Strydonck 2019, 25-26.

maken de zones ten zuiden ervan deel uit van de tuinen behorend tot de toenmalige historische bebouwing.

7.4.2 Kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen

Het archeologisch onderzoek heeft een inzicht gegeven in de activiteiten die binnen de onderzoekszone plaatsvonden gedurende de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Deze ruime datering wordt in functie van het eindrapport (cfr. infra) nog verder onder de loep genomen. Eveneens konden er inzichten verkregen worden in de opbouw van een weg die al minimaal ca. 250 jaar gesitueerd ligt op hetzelfde tracé en dus verschillende fasen van heropbouw of aanpassingen kent. Momenteel is er al een goed zicht op de mogelijke kadering van de aangetroffen kuilen, maar in functie van het eindverslag wordt meer literatuur onderzocht over mogelijke natuursteenontginningen om te bepalen of de kuilen werkelijk binnen deze interpretatie passen.

Het vondstmateriaal wordt besproken waar ze relevant wordt geacht. Dit hoofdzakelijk ter inzicht van een concretere datering van de sporen. Een apart deelrapport is niet nuttig gezien de beperkte hoeveelheid van het vondstmateriaal en de kleine fragmenten die vaak een nauwkeurige determinatie bemoeilijken.

Zoals reeds eerder aangehaald, is het niet zinvol verder natuurwetenschappelijk onderzoek uit te voeren. Na behandeling van bovenbeschreven elementen, dient geen vervolgonderzoek plaats te vinden op de resultaten van de opgraving. Wel kunnen de resultaten opgenomen worden in verder specialistisch of synthetiserend onderzoek.

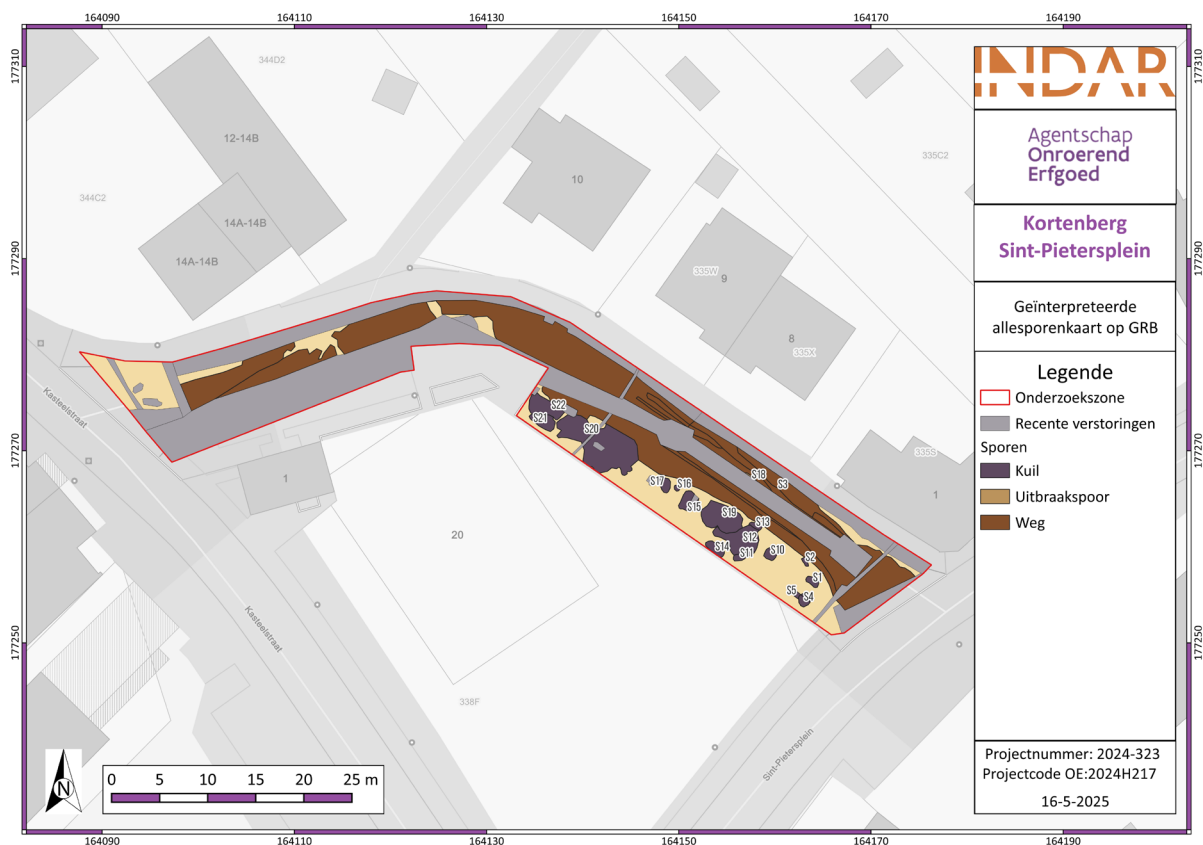
7.4.3 Gemotiveerd voorstel voor het bewaren van het archeologisch ensemble

Het opgravingsensemble bestaat uit alle verzamelde en verwerkte data en vondsten van het onderzoek. Voor deponering van het ensemble kan er, in overleg met de opdrachtgever, geopteerd worden voor het erkend erfgoeddepot van de provincie Vlaams-Brabant. Dit depot is gesitueerd aan Loods 68 Poverstraat 75 te 1731 Asse.

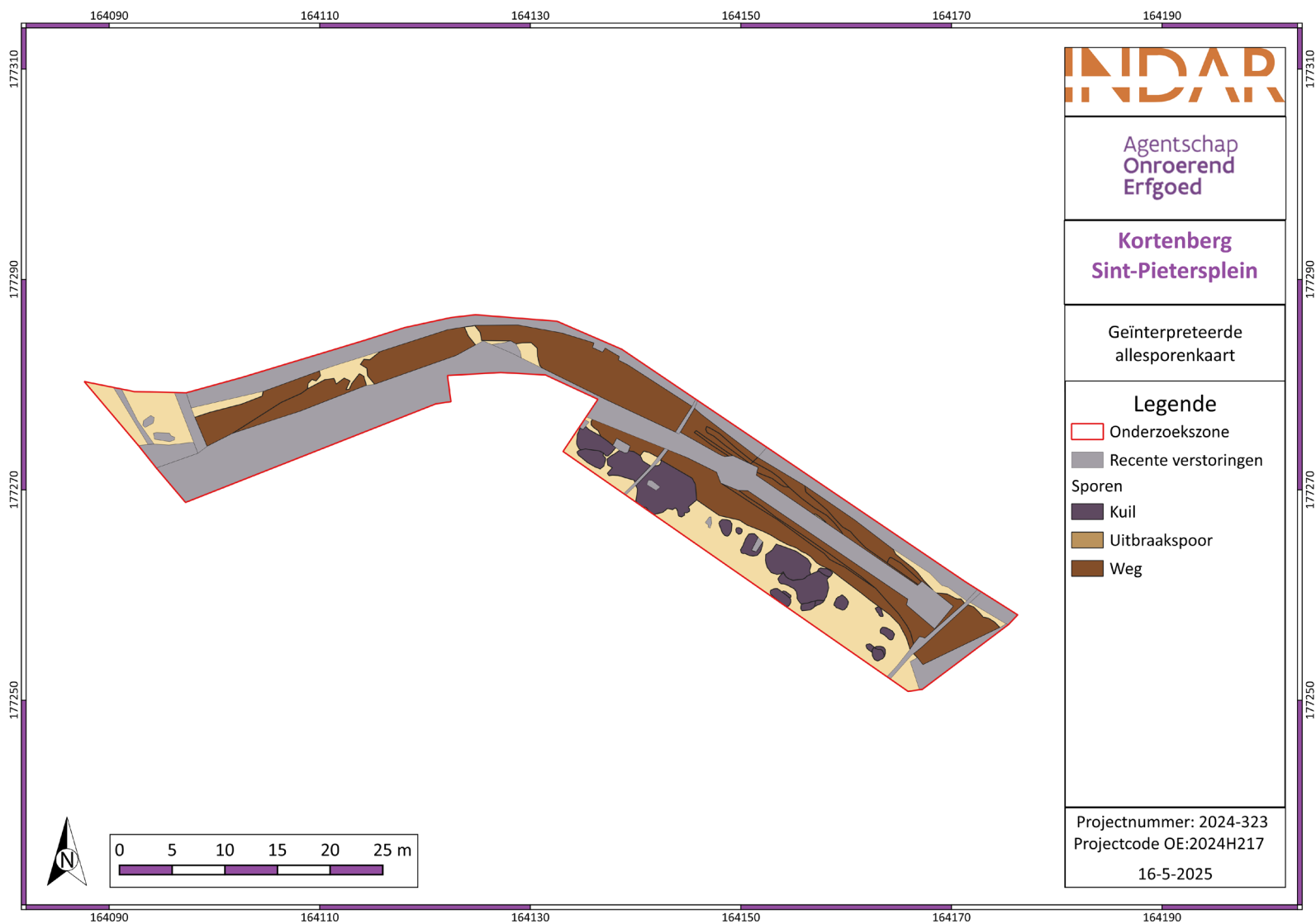
8 BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

8.1 INLEIDING

In de volgende hoofdstukken worden de sporen inclusief vondstmateriaal per interpretatie (fig. 30 – fig. 31) of periode (fig. 32 – fig. 33) beschreven. Op basis van literatuurstudie en de naastliggende site aan het Sint-Pietersplein, wordt de interpretatie van de sporen ondersteund. De beschrijvingen van de sporen die niet in detail behandeld worden in dit rapport, kunnen geraadpleegd worden in de bijhorende sporenlijsten, tekeningen en sporenkaarten (fig. 30 – fig. 33). Deze zijn aan de bijlagen van dit eindverslag toegevoegd.

Figuur 30 Geïnterpreteerde allesporenkaart op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 31 Geïnterpreteerde allesporenkaart zonder spoornummers.

Figuur 32 Gedateerde
allesporenkaart

Figuur 33 Gedateerde
allesporenkaart zonder
spoornummers

8.2 ONTGINNINGEN UIT DE NIEUWE TIJD

8.2.1 Kuilen

Zoals reeds aangehaald, bestond het merendeel van de sporen uit kuilen (fig. 34). Een groot deel van de kuilen heeft een gelijkaardige donker grijsbruine tot donker bruinbeige, gevlekte vulling. Ze bestonden vaak uit meerdere lagen, wat getuigt van een geleidelijke opvulling. In anderen was slechts één laag herkenbaar, wat een vrij directe opvulling impliceert. Vanwege de omvang, vorm, vulling en diepte van de sporen wordt een functie als ontginningskuil vermoed. Dit sluit aan bij de bodemkundige gegevens voor het onderzoeksgebied. Van 12 kuilen kan een functie als ontginningskuil vermoed worden (S1, S4-S5, S11-S15 en S19-S22). Hiervan geven kuilen S1, S11-S13, S19 en S21-S22 een goed beeld van de aangetroffen sporen binnen deze categorie en worden dan ook verder toegelicht. De kuilen bevatten divers aardewerk dat ruim in de late middeleeuwen – nieuwe tijd te situeren valt. Het aardewerk bestaat hoofdzakelijk uit kleine scherven waarvan vormtypes moeilijk te bepalen zijn. Tevens dient men bij de interpretatie van het aardewerk rekening te houden met het feit dat de aanvulgrond voor de ontginningen van elders afkomstig kan zijn. Uit de aardewerkvondsten blijkt op regelmatige basis het voorkomen van zeer ruim te dateren materiaal. De oudste (laatmiddeleeuwse) baksels betreffen daarbij grijsbakkend gedraaid aardewerk, terwijl de jongste gedetermineerd kunnen worden als Westerwald steengoed (eind 17de-18de eeuw). De oudste baksels komen echter nagenoeg steeds voor in combinatie met beduidend jongere exemplaren.

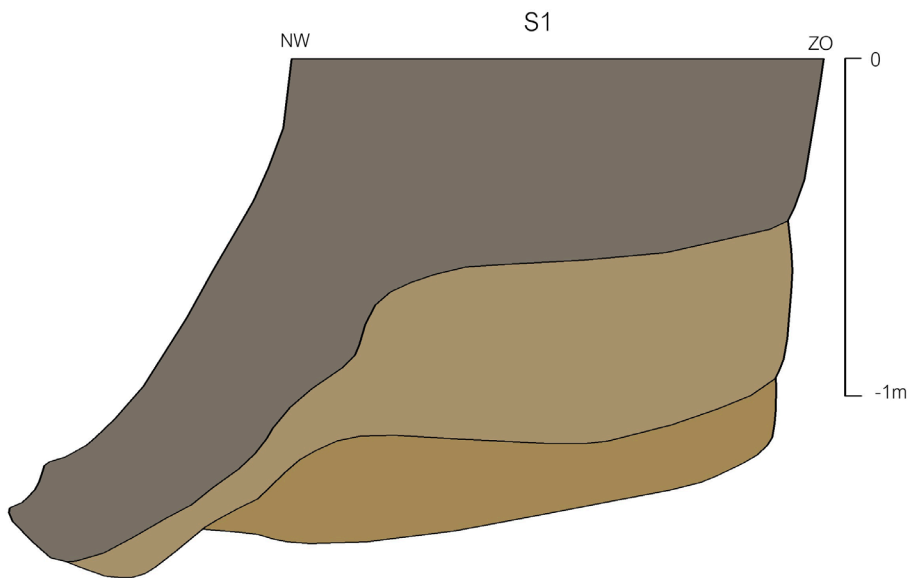
Enkele kuilen hebben een andere vulling en zijn beperkter in omvang en diepte. Van deze is de functie niet duidelijk. Gezien het geïsoleerd voorkomen van de kuilen is het ook moeilijk deze te achterhalen. Voor de ondefinieerbare kuilen, worden voorbeelden S10 en S17 aangehaald.

Figuur 34 Weergave van de aangetroffen kuilen binnen het onderzoeksgebied.

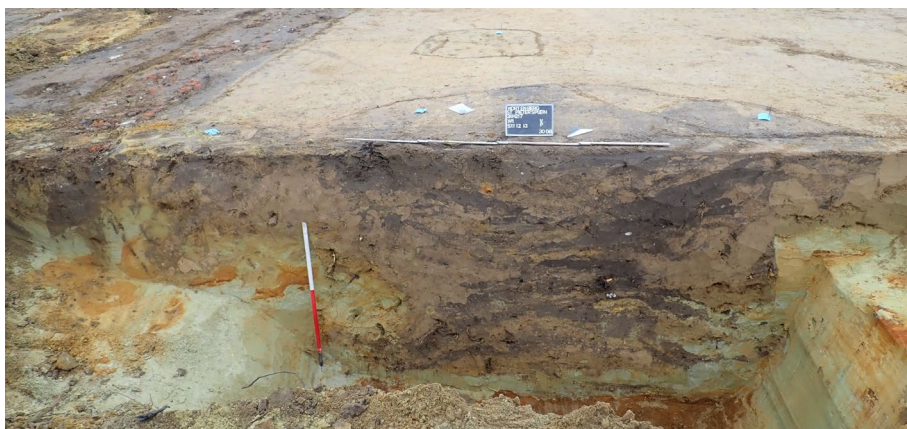
A photograph of a soil profile or a cross-section of a geological sample. The sample shows a light brown, sandy matrix with a prominent, dark, irregularly shaped area in the center, possibly representing a root or organic matter. A white scale bar is visible in the top right corner, and a red and white pencil is placed vertically on the right side for scale. A small black label with white text is attached to the top right of the sample, reading: "PORTLAND, OREGON", "3/12/217", "W1", "S1", and "30.06".

////////////////////////////////////

Ter hoogte van **kuilen S11 tot en met S13** waren in het vlak drie lagen te onderscheiden (fig. 38). Tijdens het couperen (fig. 39 – fig. 40) bleek het te gaan om diverse lagen van één kuil. Wanneer men de afmetingen van S11, S12 en S13 samenneemt, komt men tot één kuil met afmetingen van ca. 460 x 480 cm. In coupe konden er 16 verschillende lagen herkend worden. Deze gaan van donker bruingrijs tot geelbeige, in meer of mindere mate gevlekt en redelijk heterogeen. Het spoor bevat in diverse lagen houtskool- en baksteenspikkels. In totaal is het spoor ca. 180 cm diep. Het aardewerk (V9, fig. 41) afkomstig uit dit spoor bestaat uit divers materiaal, waaronder een randscherf rood geglaazuurd aardewerk en twee steengoedbodems. Deze laatste zijn hard gebakken. Eén ervan bevat een paarse engobe. Het aardewerk is ruim te plaatsen vanaf de 16de eeuw.

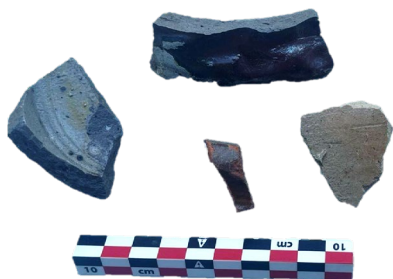

Figuur 39 Coupefoto van kuil S11-S12-S13.
(© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 40 Digitalisatie van kuil S11-S12-S13 met aanduiding van gelaagdheid. (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

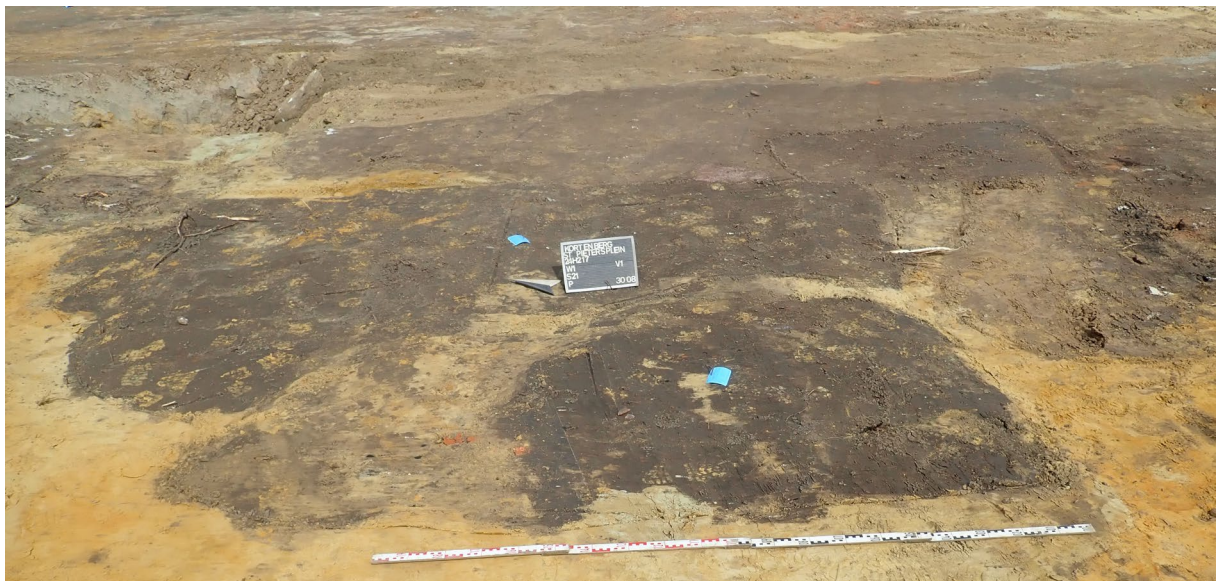

Figuur 41 Aardewerkvondsten uit S11-S13 (V9). (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Kuil S19 (fig. 42 – fig. 43) doorsnijdt in het zuidwesten de kuil S11-S13, ter hoogte van S12 in het vlak. Deze kuil kent evenwel een gediversieerde gelaagdheid met acht geelbruine tot donker grijsbruine, heterogene pakketten dewelke houtskool- en baksteenspikkels bevatten. De diepte van het spoor bedraagt 92 cm. De afmetingen zijn evenwel omvangrijk met waarden van 445 x 280 cm. Het vondstmateriaal was beperkt, met twee kleine rood geglazuurde wandfragmentjes en één wandscherf in grijsbakkend gedraaid aardewerk (V8, fig. 44). Hoewel op basis van de vondsten in eerste instantie gedacht kan worden aan een datering vanaf de late middeleeuwen, kan op basis van de oversnijding met S12 aangenomen worden dat de datering eerder vanaf de 16de eeuw of later te plaatsen valt. Het betreft hier dan ook hoogstwaarschijnlijk intrusief materiaal uit een verspitte context of van elders aangevoerd.

Op de industrieel vervaardigde fles afkomstig uit de recentere doorgraving staan volgende opschriften in reliëf: ABDIJ SIROOP, AKKER, *SIROP DE L'ABBAYE*, L. I. AKKER. Het betreft een fles van abdijsiroop van L. I. Akker te Rotterdam dat oorspronkelijk afsloot met een schroefdop. Het product werd geadverteerd als een “Voorbehoedmiddel tegen de Spaansche Griep”. De Spaanse griep brak uit in 1918. Tijdens een opgraving aan de Halvemaanweg in Doesburg (NL) werd hetzelfde type fles aangetroffen in een ophogingspakket uit 1918 in verband met de bouw van het badhuis bij de kazerne.²⁰ Dit maakt de datering van de fles evenwel aannemelijker.

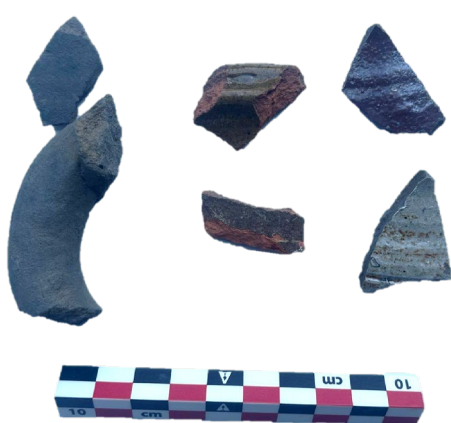

Figuur 46 Coupefoto van kuilen S21-S22. (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 47 Digitalisatie van kuilen S21-S22 met aanduiding van gelaagdheid. (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 48 Aardewerkvondsten uit S22 (V11) (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 49 Glazen fles van abdijsiroop uit recente doorgraving in S21 (V7) (links) (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed) en vergelijkbaar exemplaar van het Erfgoedcentrum Zutphen.²¹

De kuilen waarvan een functie als ontginningskuil vermoed wordt, hebben een variabele diepte van ca. 30 tot 180 cm. Het merendeel is dieper dan 90 cm. De omvang is evenwel verschillend en kan oplopen van ca. 53 x 73 cm tot ca. 460 x 480 cm. Enkelen ervan zijn in vlak nog omvangrijker, doch bleek het daarbij vaak te gaan om meerdere kuilen. Op basis van het veldwerk werd in eerste instantie een datering in de late middeleeuwen – nieuwe tijd naar voren geschoven. Wanneer men echter het dateerbaar vondstmateriaal bekijkt, het (hoofdzakelijk intrusief) voorkomen van het oudste vondstmateriaal en de onderlinge oversnijdingen, dient de datering bijgesteld te worden naar de 16de eeuw of later. Het jongste dateerbaar vondstmateriaal dat duidelijk afkomstig is van de vullingen van een ontginningskuil zelf en niet behoort tot een recentere doorgraving, is te plaatsen op het einde van de 17de – 18de eeuw (Westerwald steengoed). Ruim zijn de ontginningen aldus te plaatsen vanaf de 16de eeuw tot aan de 19de eeuw (nieuwe tijd).

Zoals eerder reeds aangehaald, werd de omgeving van het onderzoeksterrein op bodemkundige kaarten aangeduid als groeve. Volgens Baeyens, L. & Dudal, R. (1958) vertonen de hier aanwezige bodems nog de kenmerken van de Aa kernserie, maar zijn ze diep omgewerkt om de harde kalkzandsteen te ontginnen. Meestal werden hiervoor gronden uitgekozen waar het substraat op geringe diepte voorkomt. De techniek van deze ontginningen bestond erin lange sleuven te graven tot op de zandsteenlagen. De uitgegraven aarde werd ter plaatse “omgebant” zodat de oorspronkelijke horizonten op dezelfde diepte bleven, waarna de “uitgescheide” gronden terug in cultuur werden genomen. Deze komen vaker voor te Kortenberg en omgeving. Zo ook te Erps-Kwerps.²²

In eerste instantie werd gedacht aan het ontginnen van kalkzandsteen, gezien het plangebied deel uitmaakt van de Formatie van Brussel, waarin afwisselend zand- of zandsteenlagen voorkomen. In de coupeprofielen waren echter ook sterk ijzerhoudende lagen zichtbaar. Daaruit kwamen harde fragmenten ijzerhoudende zandsteen aan het licht. Dit is ook op te merken in de coupefoto van kuil S1. Zo kan ook de ontginning van ijzerzandsteen niet uitgesloten worden. In de ruimere omgeving,

²¹ Erfgoedcentrum Zutphen 2020 [online].

²² Pepermans 2024a naar Baeyens & Dudal 1958.

Aanvullend bij de huidige onderzoeksresultaten, dient evenwel gesteld te worden dat het aangrenzende onderzoeksterrein ten zuidwesten in het najaar van 2024 door INDAR bv onderzocht werd. Hiervan is de eindpublicatie niet voorhanden, echter wel het archeologierapport (2024I400).²⁵ Tijdens deze opgraving werden in totaal 16 kuilen aangetroffen (fig. 51), waarvan het merendeel gelijkaardige kenmerken heeft aan de ontginningskuilen die in het kader van deze vondstmelding werden opgegraven. De ontginningen lopen vanuit het huidige onderzoeksterrein dus door richting het zuidwesten.

A mountain biker wearing a blue and white jersey and a white helmet is riding a trail bike on a dirt path. The path is surrounded by dense green trees and foliage. In the foreground, there is a large, light-colored rock formation that the rider is approaching. The scene is set in a wooded area with dappled sunlight on the ground.

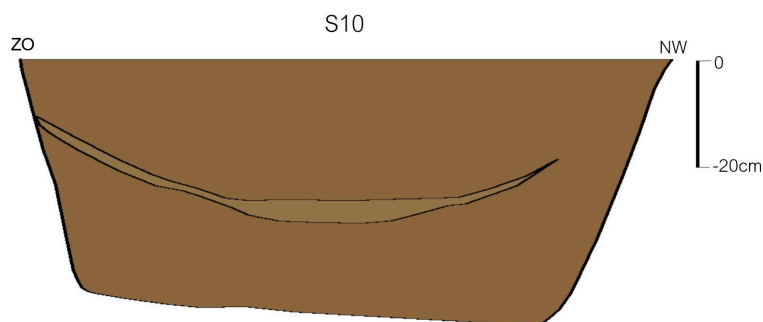
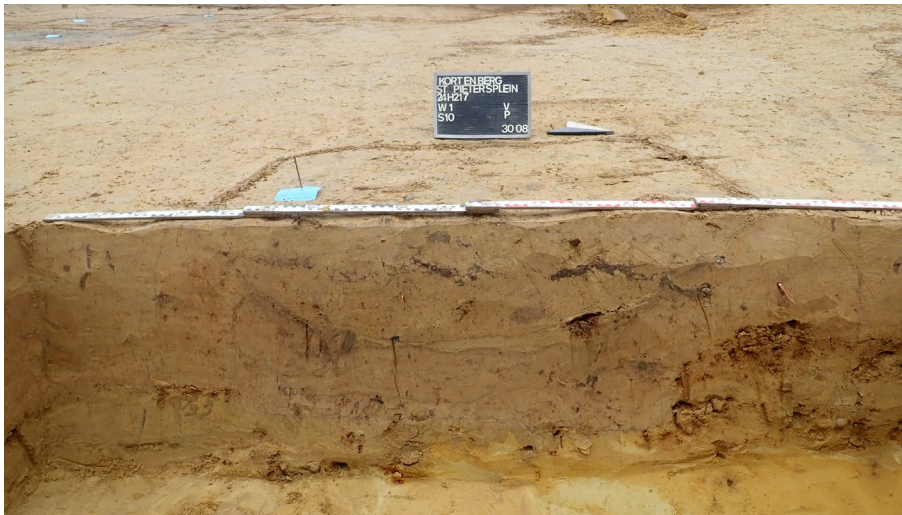
pagina 52 van 63

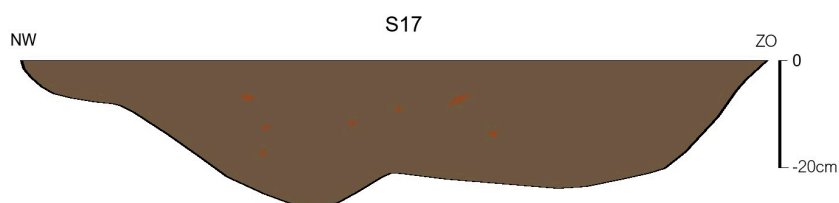
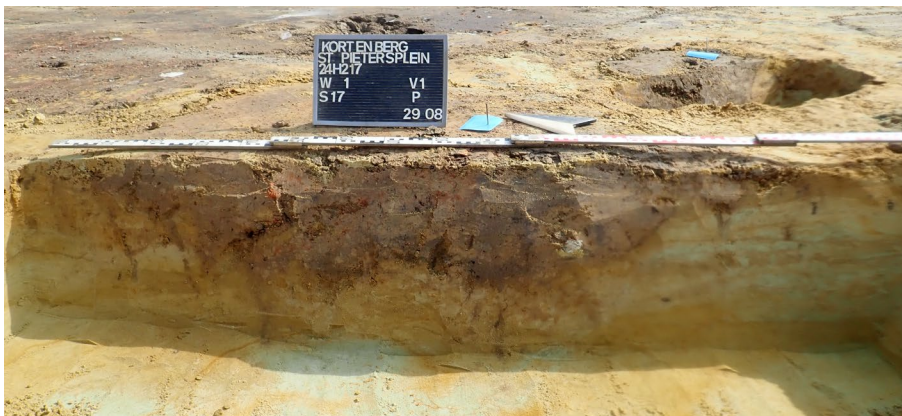
Figuur 51 Geïnterpreteerde allesporenkaart weergegeven naast de opgraving aan Kwerps Dorpskern (2024I400). (© INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed)

Van enkele kuilen wijkt de opvulling aanzienlijk af van de voorgaand beschreven ontginningskuilen. De afwijkende kuilen leverden geen vondstmateriaal op, noch konden op basis van oversnijdingen in tijd geplaatst worden. Hierdoor kan niet nagegaan worden of deze kuilen ouder zijn of qua datering aansluiten bij de ontginningen. Tevens is de functie moeilijk te achterhalen.

Zo wijkt bijvoorbeeld kuil S10 (fig. 52 – fig. 53) qua opvulling aanzienlijk af van de voorgaand beschreven ontginningskuilen. Deze kuil, met een omvang van ca. 120 x 125 cm, is langs beide zeiden schuin aflopend en is onderaan vlak. Spoor S10 bestaat hoofdzakelijk uit één licht bruinbeige, grijs gevlekte, vrij homogene vulling met enkele houtskoolspikkels. De vulling is moeilijk te onderscheiden van de Bt-horizont. Centraal is er een ca. 4 cm dikke, licht geelbeige zandlens zichtbaar. Het spoor heeft een diepte van 32 cm.

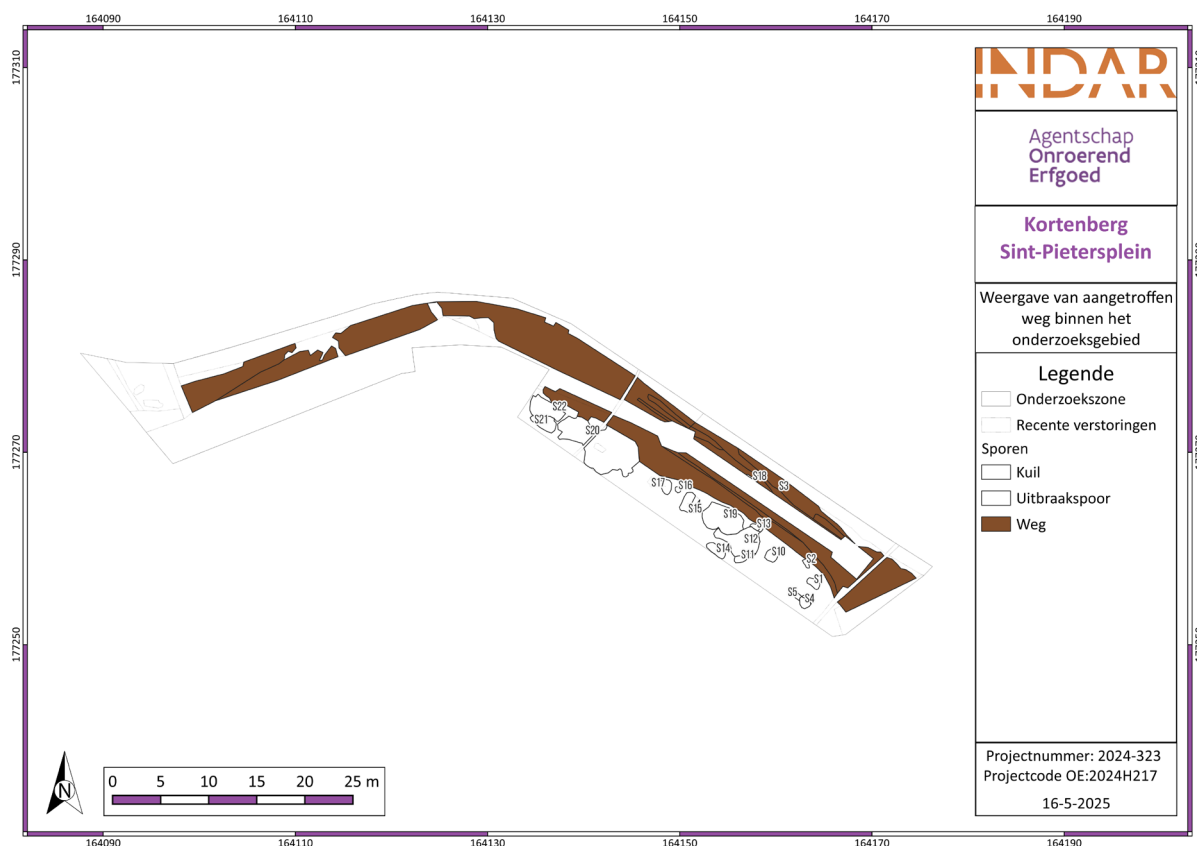

Ook kuil S17 (fig. 54 – fig. 55) wijkt af van voorgaand beschreven kuilen. De kuil meet ca. 115 x 160 cm en is in totaal 27 cm diep. In het spoor is slechts één laag te herkennen. Deze is donker grijsbruin gevlekt en bevat houstkool- en baksteenspikkels. Tevens zijn er diverse brokjes verbrande leem en natuursteen in zichtbaar. De onderzijde is meer golvend en diffuser dan de overige sporen.

8.3 EEN WEG UIT DE NIEUWE – NIEUWSTE TIJD

Van zuidoost naar noordwest loopt doorheen het onderzoeksgebied een archeologisch spoor dat bestaat uit meerdere lagen, die ook reeds in het vlak zichtbaar waren. Dit situeert zich ter hoogte van de voormalige weg die rond het Sint-Pietersplein loopt (fig. 56 – fig. 57).

Figuur 56 Weergave van de aangetroffen weg binnen het onderzoeksgebied.

Er konden in de coupe (fig. 58 – fig. 59) op S3 vier lagen onderscheiden worden. Hieraan werden tevens de spoornummers S6, S7, S8 en S9 uitgedeeld. Laag S6 situeert zich in het noordoosten van de coupe, is roodbruin van kleur en is matig ijzer- en natuursteenhoudend. Laag S2 vertrekt op ca. 70 cm vanaf de noordoostzijde van de weg uit het vlak en kent een golvend verloop naar beneden, richting het zuidwesten. Tevens loopt deze laag onder S8 door. De laag is grijsbruin en bevat houtskool- en baksteenspikkels. Verder is de laag matig ijzerhoudend en natuursteenhoudend. De natuursteen bevindt zich voornamelijk onderaan de laag. Het gaat om afgeronde kalkzandsteen (V3 en V4, fig. 60). Mogelijk werden ze gebruikt als kasseibestrating. Laag S8 bevindt zich meer centraal, bovenaan het spoor. De laag heeft een donker groen-blauwgrijze kleur en is evenwel houtskool-, baksteen-, ijzer- en natuursteenhoudend. In het uiterst zuidwesten van de weg, bevindt zich nog laag S9. Deze komt aan het licht onder S7, doch is enkel aan deze zijde aanwezig en kent twee onregelmatige komvormen tot een diepte van 80 à 86 cm beneden het archeologisch niveau. De laag is bruingrijs, humeus en sterk gebioturbeerd. Mogelijk betreft L9 de representatie van een grachtkant. Bovenaan S9 en te midden van S3 zijn recente verstoringen aanwezig. Enkele lagen zijn vermoedelijk jonger, doch kent het spoor een zekere gelaagdheid, waardoor allicht ook de voorlopers van het huidige tracé zich hier bevonden. Het dateerbaar vondstmateriaal uit het spoor is afkomstig van tijdens de aanleg van het vlak en bestaat uit enkele scherven steengoed, dat ruim te plaatsen is vanaf de 16de eeuw. De bocht die de weg volgt in het noorden van het Sint-Pietersplein is reeds zichtbaar op de Villaretkaart (1745-1748), Ferrariskaart (1771-1778) en wordt ook op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) weergegeven (cfr.

A photograph of an archaeological excavation site. In the foreground, a large, rectangular pit is filled with muddy water. A scale bar and a label are placed in the foreground for measurement. The label reads "Scale 1:100" and "100cm". The background shows a residential area with a brick wall and a white door.

9 SYNTHÈSE

9.1 ALGEMEEN

Tijdens de archeologische opgraving in het kader van een vondstmelding, aan het Sint-Pietersplein te Kortenbergh, werden 22 spoornummers uitgedeeld. Het betreft voornamelijk kuilen, enkele lagen, een uitbraakspoor en een weg.

Van het merendeel van de kuilen is een interpretatie als ontginningskuil waarschijnlijk. In de omgeving van het plangebied zijn bodemkundige en andere gegevens gekend dat er aan kalk- of ijzerzandsteenontginning werd gedaan. De aard, omvang, opvulling en diepte van de sporen lijkt hierbij aan te sluiten. Gelijkaardige kuilen werden evenwel aangetroffen bij de opgraving die aangrenzend het huidige terrein plaatsvond. De ontginningen kunnen gedateerd worden gedurende de 16de-18de eeuw. De ontginningskuilen die werden aangetroffen aan het Sint-Pietersplein te Kwerps bevonden zich in een gebied dat minimaal vanaf de 2de helft van de 18de eeuw in gebruik was als tuinzones. Hoewel in de omgeving grootschalige ontginningen gekend zijn van zowel kalk- als ijzerzandsteen, is het ook mogelijk dat ontginning op kleine schaal werd uitgevoerd door de bewoners van het dorp, binnen hun privédomeinen. Anderzijds kan het ook zijn dat de eerder kleine schaal van de ontginningen te wijten is aan een vermindering in het gebruik en aantal toepassingen van de specifieke grondstof, zoals er ook een afname zichtbaar is in het gebruik van bv. ijzerzandsteen gedurende de 16de-18de eeuw.

Verder loopt van zuidoost naar noordwest doorheen het onderzoeksgebied een archeologisch spoor dat bestaat uit meerdere lagen, die ook reeds in het vlak zichtbaar waren. Deze maken onderdeel uit van de weg die rondom het Sint-Pietersplein loopt. Op basis van historisch kaartmateriaal kon worden vastgesteld dat de weg reeds minimaal in gebruik is vanaf de 18de eeuw. Op basis van de vondsten, gaan eventuele voorlopers mogelijk terug tot in de 16de eeuw. De weg kent in elk geval een lang gebruik, aangezien deze ook nog recent volgens hetzelfde tracé gesitueerd was.

9.2 KENNISVERMEERDERINGSPOTENTIEEL EN AANBEVELINGEN

Het archeologisch onderzoek heeft een inzicht gegeven in de activiteiten die binnen de onderzoekszone plaatsvonden gedurende de nieuwe tijd. Eveneens konden er inzichten verkregen worden in de opbouw van een weg die al minimaal ca. 250 jaar gesitueerd ligt op hetzelfde tracé en dus verschillende fasen van heropbouw of aanpassingen kent. De vooropgestelde suggesties voor verder onderzoek na het archeologierapport werden behandeld in dit eindrapport. Aanvullend vervolgonderzoek op de resultaten van de opgraving is heden niet nuttig. Wel kunnen de resultaten opgenomen worden in verder specialistisch of synthetiserend onderzoek.

10 LIJST MET FIGUREN

11 PLANNENLIJST

Figuur	Type plan	Onderwerp	Schaal	Aanmaak wijze	Aanmaak datum	Datum
Figuur 2	Kadasterkaart	Onderzoekszone (WP1) op GRB	1:600	Digitaal		18/04/2025
Figuur 6	Topografische kaart	Onderzoekszone op Topografische kaart	1:5000	Digitaal		18/04/2025
Figuur 7	Kadasterkaart	Onderzoekszone op digitaal hoogtemodel van Vlaanderen en GRB	1:5000	Digitaal		18/04/2025
Figuur 8	Kadasterkaart	Vlakhogtes en allesporenkaart op het digitaal terreinmodel en GRB	1:300	Digitaal		18/04/2025
Figuur 9	Geologische kaart en kadasterkaart	Onderzoekszone op Tertiair geologische kaart (1:50.000) en GRB	1:10000	Digitaal		18/04/2025
Figuur 10	Geologische kaart en kadasterkaart	Onderzoekszone op Quartairgeologische kaart (1:200.000) en GRB	1:10000	Digitaal		18/04/2025
Figuur 11	Geologische kaart en kadasterkaart	Onderzoekszone op Quartair profieltypekaart (1:50.000) en GRB	1:5000	Digitaal		18/04/2025
Figuur 12	Geologische kaart en kadasterkaart	Bodemprofiel op bodemkaart van Vlaanderen en GRB	1:600	Digitaal		18/04/2025
Figuur 15	Historische kaart	Onderzoekszone op de Ferrariskaart	1:600	Analoog/Digitaal	1771-1778	18/04/2025
Figuur 16	Historische kaart	Onderzoekszone op de Atlas der Buurtwegen	1:600	Analoog/Digitaal	1843-1845	18/04/2025
Figuur 17	Historische kaart	Onderzoekszone op de kaart van Popp	1:600	Analoog/Digitaal	1842-1879	18/04/2025
Figuur 18	Orthofoto	Onderzoekszone op de orthofoto van 1971	1:600	Digitaal	1971	18/04/2025
Figuur 19	Orthofoto	Onderzoekszone op de orthofoto van 1979-1990	1:600	Digitaal	1979-1990	18/04/2025
Figuur 20	Topografische kaart	Onderzoekszone en omgeving op de Topografische kaart met aanduiding van de Centrale Archeologische Inventaris	1:4000	Digitaal		14/05/2025
Figuur 21	Topografische kaart	Onderzoekszone en omgeving op de Topografische kaart met aanduiding van de (archeologie)nota's	1:4000	Digitaal		14/05/2025
Figuur 24	Kadasterkaart	Allesporenkaart met spoornummers op GRB	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 25	Kadasterkaart	Allesporenkaart zonder spoornummers op GRB	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 26	Opgravingsplan	Allesporenkaart met spoornummers	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 27	Opgravingsplan	Allesporenkaart met weergave van coupes	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 30	Kadasterkaart	Geïnterpreteerde allesporenkaart op GRB	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 31	Opgravingsplan	Geïnterpreteerde allesporenkaart zonder spoornummers	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 32	Opgravingsplan	Gedateerde allesporenkaart	1:300	Digitaal		20/05/2025
Figuur 33	Opgravingsplan	Gedateerde allesporenkaart zonder spoornummers	1:300	Digitaal		20/05/2025
Figuur 34	Opgravingsplan	Weergave van de aangetroffen kuilen binnen het onderzoeksgebied	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 51	Opgravingsplan	Geïnterpreteerde allesporenkaart naast de opgraving aan Kwerps Dorpskern (2024I400)	1:300	Digitaal		16/05/2025
Figuur 56	Opgravingsplan	Weergave van de aangetroffen weg binnen het onderzoeksgebied	1:300	Digitaal		16/05/2025

12 BIBLIOGRAFIE

12.1 LITERATUUR

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), Brussel.

BAEYENS L. & DUDAL R. 1958: Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad: Zaventem 88 E, Brussel.

BEYAERT M. et al. 2006: België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie, Brussel, Uitgeverij Lannoo.

GOOSSENS E., GULLENTOPS F. & VANDENBERGHE N. 2007: Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 32: Leuven. Brussel.

GULLENTOPS F., CLAES S. & VANDENBERGHE N. 1994: Geologische kaart van België. Vlaams Gewest. Kaartblad (32): Leuven, Brussel.

GYSELING M. 1960: Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226).

HANECA K., ERYNCK A. & VAN STRYDONCK M. 2019: *¹⁴C: dateren met radiokoolstof*, Handleiding agentschap Onroerend Erfgoed 21, Brussel.

DE CLERCQ H., JANSSENS E., SMETS S. & VERHAERT G. 2014: *Diestiaan ijzerzandsteen. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek*, Brussel, Digitale drukkerij Vlaamse overheid.

PEPERMANS J. 2024a: *Nota proefputten Kwerps, Dorpskern*, Rapport 1626, Beerse.

PEPERMANS J. 2024b: Sporen van ontginning aan het Sint-Pietersplein te Kwerps. Archeologierapport van een opgraving ter hoogte van de dorpskern van Kwerps. J. Verrijckt Rapport 1652 (niet gepubliceerd).

PEPERMANS J. & VAN GILS M. 2024: Sporen van ontginning langs de weg. Archeologierapport van een toevallsvondst aan het Sint-Pietersplein te Kwerps (Kortenbergh), agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel (niet gepubliceerd).

VAN EYCK B. & VERRIJCKT J. 2022: *Archeologienota Erps-Kwerps Dorpskern*, rapport 1014, Beerse.

12.2 WEBSITES

Agentschap Onroerend Erfgoed 2025: *inventaris* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/> (geraadpleegd op 20 mei 2025).

AGIV 2024a: AGENSTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. <http://www.geopunt.be>.

AGIV 2024b: AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootchalig Referentiebestand (GRB).

AGIV 2024c: AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschalig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. <http://www.geopunt.be>.

CARTESIUS 2025: *Cartesius*.www.cartesius.be.

DOV Vlaanderen 2024a: *Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart*.
<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

Erfgoodcentrum Zutphen 2020: *Erfgood van de week. Abdijsiroop* [online]
<https://erfgoodcentrumzutphen.nl/ontdekken/ontdek/erfgood-van-de-week/350-erfgood-van-de-week-abdijsiroop> (geraadpleegd op 16 mei 2025).

<https://www.kortenbergh.be/sint-petruskerk-van-kwerps> (geraadpleegd op 20 mei 2025).

Geopunt 2025a: GEOPUNT VLAANDEREN.

Geopunt 2025b: *GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca. 1840)*.
<http://www.geopunt.be>.

Geopunt 2025c: *GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777)*. <http://www.geopunt.be>.

Geopunt 2025d: *Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845)*.
<http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

Janssens C. 2019: *Kortenbergh* [online]. <https://medium.com/@christiaanjanssens/kortenbergh-76abc22f9f2d> (geraadpleegd op 20 mei 2025).

Koninklijke Bibliotheek van België 2016: *Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden)*. http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.

13 BIJLAGEN

1. Fotolijst
2. Vondstenlijst
3. Sporenlijst